

थिमि बालकुमारी मन्दिरसम्बन्धी केही कागजात

- योगेश राज

थिमि शहरको बालकुमारी मन्दिर विषयक इतिहासका बारेमा हालै प्रकाशमा आएको एक स्थानीय अनुसन्धाताको भनाई यस्तो रहेको छः

बालकुमारी मन्दिर ... को सम्बन्धमा थप प्रकाश पार्ने कुनै प्रकारको सामग्री प्राप्त हुन नसक्नु आश्चर्यको विषय भएको छ ।

(तूबन्जा: श्रेष्ठ २०६१:११)

यस लेखको मुख्य प्रयोजन त्यस्ता केही अप्रकाशित सामग्रीलाई प्रस्तुत गर्नु हो । यी सामग्री श्री ५ सरकारको गुठी अद्वामा थिमि बालकुमारी गुथिका चार खलक गुथियारले सो गुठी दर्ता गर्न दिएको वि.सं. १९९६ को दर्खास्तसँगै प्रस्तुत भएका हुन् भन्ने कुरा संलग्न कागतबाट थाहा हुन्छ ।^१ सो दर्खास्तबारे कार्यवाही गर्दा गुठीले सो गुथिसँग सम्बन्धित मोठ उपलब्ध नभएकोले गुथि दर्ता गर्ने नगर्नेबारे केहि निर्णय गर्न नमिल्ने र त्यसैले दर्खास्तलाई तामेलीमा राख्ने भनी पर्चा खडा गरेको देखिन्छ । सो गुथिवरो अहिलेको स्थिति थाहा हुन सकेन । अव अभिलेख संख्या १ प्रस्तुत गरिन्छः

अभिलेख संख्या १

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि.

नम्बर K१६७/५४

वि.सं. १४१४ ताडपत्रको नक्ल भनिएको यो नक्कल पुस्तकखानाबाट तयार गरिएको हो । यसमा BIR

LIBRARY=NEPAL र सरकारीपुस्तकखाना=नेपाल^२ भनी लेखिएका छाप छन् । यो तरपत्रको मूलप्रति ठीमी बाहाननी बस्ने बुधीनरसिंहदेवले पुस्तक खाना ल्याएका हुन् भन्ने कुरा कागतको फड्के किनारामा यो बमोजिको स्कल गी ..... बुभी सहिछाप गर्ने ठीमी बाहाननी बस्न्या बुधीनरसिंहदेव भनी लेखिएबाट थाहा पाइन्छ । यसको पाठ र अनुवाद चित्तहर्ष बज्रचार्यले गरेका हुन् भन्ने कुरो यसै कागतमा परेको बज्र चिन्ह सहितको चित्तहर्ष=१९२८ भन्ने छाप र सिरानको फड्के किनारामा तेर्सो पारी तारपत्र मोजिम उल्था गरेको दुरुस्त छ भनी सहिछाप गर्ने पं. चित्तहर्ष बज्रचार्य भनी लेखिएको पाइएबाट स्पष्ट हुन्छ । यहाँ लेखिएको सम्वत् अशुद्ध हो । नेवारी भाषामा लेखिएको यो ताडपत्रमा सम्वत् भनी उल्लेख भएको यो संख्या नेपाल सम्वत् हुनुपर्छ । साथै अहिले नेपाल सम्वत् ११२६ भएको हुनाले संख्या पनि १४१४ हुन सक्दैन भन्ने स्पष्ट छ ।^३ पहिलो अंक प्रायः उठानमा लेखिने शुभचिन्हको साटो १ पढिएको र तेश्रो अंक नेपालाक्षर ७ अंक जनाउने यस्तो चिन्हको साटो १ पढिएको हुनुपर्छ भन्ने ठाउँ छ । यसरी यो तारपत्रको सक्कलमा नेपाल सम्वत् ४७४ हुनुपर्छ भन्ने अनुमान लाउँदा अनर्थ हुन जाने देखिदैन । चित्तहर्षको मूलपाठको उतार पनि भाषा संरचनाका हिसावले समकालिक देखिँदैन । यसका दुइ कारण हुनसक्छन्ः पहिलो चित्तहर्षको लिपिज्ञान प्रशंसायोग्य छँदै थिएन । अथवा, अर्को, पुस्तकखाना ल्याइको मूल ताडपत्र नै मूल नभई मूलको भ्रष्ट प्रति थियो । तल दिइएका अरु अभिलेखका आधारमा चित्तहर्षको लिपिविषयक ज्ञान सामान्यभन्दा त बेसी नै थियो भन्ने देखिन्छ ।

चित्तहर्षकहाँ प्रतिलिपि प्रमाणित गर्न र अनुवाद गराउन ल्याइएको यो तारपत्रको गुरुप्रति थिएन । बरु मूलको कुनै पश्चवर्ती भ्रष्ट उतार थियो भन्ने धेरै भाषावैज्ञानिक आधार छन् । उदाहरणका लागि पाठमा परेका पारी, पोता, आरोपारोजस्ता गैरनेवारी शब्दले पाठको पुनर्रचना शाहकालिक समयमा हुन सक्नेतिर इंगित गर्दछन् । त्यसबाहेक नेवारी भाषाको ऐतिहासिक स्वरूपबारे सामान्य जानकारी राख्ने जोसुकैले पनि पाठमा देखापरेका नेवारी शब्दका कारक, चान्हे<चान्हस, देगरे<देगलस, दिने<दिनस आदिले गर्दा पाठको पुनर्रचना शास्त्रीय नेपालभाषा भनिने स्वरूपको अन्तिम अवधिमा भएको हुनुपर्छ भनेर भन्न सक्छ । विशेषतः उत्तरमध्यकालमा व्यापक भेटिने असमापिका क्रियाका याडाव, वियाव, तयाव, सलतावका साटो यहाँ देखिएका याना, विया, तयाव, र सता जस्ता रूपले हाम्रो निष्कर्षको समर्थनै गर्दछ ।

ताडपत्रको उतार गर्दा कागतको बायाँ आधामा मूलपाठ र दायाँ आधामा मूलपाठको अविकल नेपाली अनुवाद प्रस्तुत गर्ने चित्तहर्षको जमर्को रहेको देखिन्छ । हामीले भने यहाँ उनको मूलपाठलाई अभिलेख १क को रूपमा र उनको अनुवादलाई अभिलेख १ख को रूपमा राखेका छौं । उनको मूलपाठ र अनुवादसम्बन्धी आफ्नो टिप्पणीलाई भने यहाँ वेग्लै राखेका छौं ।

अभिलेख १क

१. सम्वत् १४१४ सार महाज जयधितिमहाराजया पारी
२. गंगामहाराणी ब्रम्हसिया धिति नं धिमिदेशया श्री
३. बालकुमारी माईया देगरे दुने बेसाग संगरातिया दिने
४. श्री बालकुमारी माईया थापना पूजा सातिपुनु दुगु स्या
५. ड. चान्हे नत्रर्प^४ पूजा याना नीपु दुगुया कपा २ डाकु सी
६. २ न्हेपं सी १ थुडा १ मेय् पु १ पुपुसी श्रीवारकुमारी
७. यात विया तापमा सता देया न्हेने तयाव कस
८. १० हिम्हाया तया डंडीनं दुगु कीसि ५ म्ह मेस्या ५ म्ह थुस
९. ली ५ स्यावजि इहात - व देयात छाये धुडका हक
१०. नं. हेम्व १३ पात्र तया देवयात छाये धुनका देवरं पिं
११. हा वया थास देवदिभा तयी रथस न्हायवरका
१२. स तरे वाहा १० ही पाक विस्ये समे निपा ल्हाहातितं वको
१३. स्यावजि विये मार ला विये मार हामुथो तोके मार जव

१४. पव चोपिंता स्यावजि दान विये मार सिधका [ ]^५ क्षरीहा
१५. वा थास थास चोपिं देवयाता छाये माक्षवाडा दाजु
१६. किजा गुठीहार गुरि दत उमता भोज नके माल भोज
१७. ययाता रा धाव ३ दान याता व भोजणयता व स्या
१८. बजि मुरी २ मा जुरो. थ्व ज्यायात नरको बु १ । छपि
१९. करछि दयकंया बछि विनेड चासिडने विसका मेता
२०. ३ सोरा ड्य माघ संगराति यडन पुनु सा पय मार, सिको
२१. तेया उपासं चोने मार माया संगराति पुनु श्री (बाल) कुमारीया
२२. के पूजा वने मा पूजा धुंका जाकि १५ फं हिडाफा ह्येमुथो
२३. थ्वयेया थ्वतेया गुठिजन बासिदे परक काचि परक क
२४. रमी परक तोखा परक ४ न्हास्ये अरोपारो याडाव
२५. पा फये मार थ्व बुया पोता गुवेरसं पुरे मुमार-काव जी
२६. जयधिति मर राजा व गंगारानी नीम्हेस्ये प्रीति या
२७. डाव विया जुरो धाकीयातस लछिमी १ जुरो मया
२८. तसा पंच माहापात जुरो रिपित कायष जवर ॥शुभ

दायाँ माथि किनारामा

यो बमोजिमको सकल गी

-- बुभी सहीछाप गर्ने ठी

मी बाहाननी बस्न्या बुधी -बसिदेव

(परिशिष्ट हेनुस्)

अभिलेख १ख

सम्वत् १४१४ सालमा राजा जयधितिमहाराजका पालामा गंगा महाराणी भनेका धितिबाट धिमिदेशका श्रीवालकुमारी माईका देवलभित्र वैशाख संक्रान्तिका दिन श्रीवालकुमारी माईका थापना भने पूजामा निपुर बोका बलि दी राति पूजा गरी निपुर बोकाको कपाल २ सिंडिसि भने २ न्हेपं बसि भने कान १ थुडा भने मुख १ मे भने जित्रो १ गोटा ६ सि भने श्रीवालकुमारीलाई दी तापमा भने वोलाई देवताको अगाडि राखि कस १० हिम्हातया दि १^६ विनं दगुकिसि भने पांच ५ (हानेखा भने)^६ ५ स्याव जी मासु राखि देवतालाई चढाई सकेपछि फेरी हेमथ्वं भन्ने जाँड १३ पात्रमा राखि देवतालाई चढाई सकेपछि फेरी हेमथ्वं भने जाँड १३ पात्रमा राखि देवतालाई चढाई सकेपछि देवलबाट निस्क देवताका ठाउमा देवता अडिरहेका रथमा न्हावनकासता (पारी भने)^७ १० हिपाक दी समे भने दुई हातले आएसम्म स्यावजि दिनुपर्छ । [ ]^८ मासु दिनुपर्छ ह्येमुथो भने

खुवाउनुपछे दाजाबाजा बस्नेलाई स्याबजि दान दिनुपछे सिध्याई घरमा फकीं ठाउठाउमा रहेको देवतालाई चढाउनुपछे घर गै दाज्यूभाई गुठिहार जति भयो तिनिहरूलाई भोज खुवाउनुपछे भोजनलाई मासु धार्नि ३ दान गर्नलाई र भोजनलाई स्याबजि भन्ने मुरी २ चाहिने भयो यो कामलाई नरकोबु भन्ने खेत रोपनी १ । एक रोपनि [ ] एकणा १ एक भएका बछिविनडन विसका येता ३ सोराघ भन्ने, माघ संक्रान्तिको अधिलो दिन कपाल खौरनु सिकोते भन्ने गर्नुपछे उपवास भने बस्नुपछे माघ संक्रान्तिका दिन श्रीबालकुमारीलाई पूजा गर्न जानुपछे पुजा सिध्याई चावल १५ - पंद्र पाठि हेमुथो भन्ने बनाउनुपछे यस्को गुठिहार देषरक, काचिपरह, करमीपरक, तोखा परक ४ जनाहरूले आलोपालो गरी पालो लिनुपछे यो खेतको पोता कहिले पनि तिर्नु पदैन -- गरी म जयथितिमहाराज र गंगारानी दुइ जनाले प्रीति गरी दियेका भयो, भनेका जति गरे लक्ष्मीवृद्धि भयो नगरे पंचमहापाप भयो लेषक का यख जवर ॥ शुभम् ..

फड्के किनारामा तेस्रो

तारपत्र बमोजम उल्था गरेको दुरुस्त छ भनि सहिछाप गर्ने पं. चित्तहर्ष बज्राचार्य १

टिप्पणी

माथि भनि सकिए भैं पाठको यहाँ परेको भाषिक स्वरूपले गर्दा हामीलाई तात्कालिक अभिलेखको रूपमा यस ताडपत्रको प्रामाणिकताबारे सन्देह गर्नु परेको छ । त्यस बाहेक जयस्थितिमल्लको नाम र तिनको रानीको रूपमा गंगा रानीको उल्लेखले ऐतिहासिक प्रमाणको रूपमा यो ताडपत्रको मूल्य पनि सन्देहास्पद हुन गएको छ । तर पुस्तकखाना जस्तो सरकारी अड्डाले प्रमाणित गरेको र त्यसरी प्रमाणित गर्नुपर्ने परिस्थितिका सम्बन्धमा विचार गर्दा (माथिको पाट्टिप्पणी संख्या १ हेर्नुस्) प्रस्तुत ताडपत्रको मूल्यवत्तालाई पनि सजिलैसँग खारेज गर्नु ठीक होइन ।

ताडपत्रको पाठ र पं. चित्तहर्षले गरेका त्यसको अनुवाद दुवै अन्तर्सम्बन्धीत र समकालिक भएकाले हामीले एक अर्कोको आधारमा दुवैलाई बुझ्नुपर्ने हुन्छ । यो पाठको पुनःनिर्माणमा हामीलाई बालकुमारी मन्दिरमा विस्केत जात्राका बेला हिजोआज गरीने विधिविधानको व्यहोराले पनि मद्दत गरेको छ ।^{११} ताडपत्रको मैले खुट्याएको अर्थ अब दिइन्छ ।^{१२}

सम्बत् ४७४ मा महाराजा जयस्थिति मल्ल र (पछि)^{१३} गंगामहारानी (यी) दुइजनाले बाँधेका विधान अनुसार थिमि देशका श्रीबालकुमारीदेवीका मन्दिरमा वैशाख संक्रान्तिका दिन राती हुने स्थापनापूजा^{१४} गर्दा (तलेजुसामु ढकीमा देवीलाई विराजमान गराई त्रिकारद्वारा दृष्टि खुलाए पछि) निखुर (कालो) बोको बलि दिई पूजा गरी त्यस निखुर बोकोका मस्तक दुइ भाग, सिडसहितको कन्चट दुइ भाग, कान एक भाग, थुतुनो एक भाग र जिब्रो एक भाग गरी जम्मा ६ भाग^{१५} श्रीबालकुमारीलाई दिने, (त्यतिबेला) सघाउने जतिलाई दुवै हातले १० अञ्जुली स्याबजि दिनु पछे, मासु दिनुपछे, रातोजाँड पिलाउनु पछे, दायँ बायाँबस्नेहरूलाई (पनि) स्याबजि दान दिनुपछे । यति सिध्याई घर फकिने, ठाउँ ठाउँका देवदेवीलाई ढोग्दै आउने, घर फिरेर दाजुभाई गुथियार जे जति छन् सवैलाई भोज खुवाउने, भोज खुवाउनका लागि तीन धार्नी मासु र दुइ मुरी स्याबजि दिने । यस कामको लागि नरको (मा रहेको) खेत एक रोपनि चार आनाको (उब्जनी राखिएको छ त्यसको आधी यतिबेला खर्चने) बाँकी चाहिं तीन महिना अधि (आउने) माघ संक्रान्ति एक दिनपूर्व कपाल खौरिनु पछे । दाउरा राख्ने कोठामा^{१६} उपावास बस्नुपछे, माघ संक्रान्तिका दिन श्रीबालकुमारीकहाँ पूजा गर्न जानुपछे पूजा सिध्याएर १५ पाथी चामलको रातोजाँड पार्नुपछे यति कामको लागि गुथियारहरू बा:देखलक, काजिखलक, कर्मिखलक र तोखाखलक^{१७} गरी चार खलकले आलोपालो गरी पालो लिनुपछे यो खेतको पोता कहिल्यै तिर्नु पदैन भनेर श्री जयस्थितिमल्ल राजा र (पछि) गंगारानी दुवैले (देवीको) प्रीति गरी चढाउनु भयो यति (लेखिए बमोजिम) गरे लक्ष्मी (प्रसन्न हुनेछिन) नगरे पञ्चमहापाप लाग्नेछ । (यो ताडपत्रका) लेखक कायष्ठ जवर हुन् ॥ शुभ होस् ॥

अभिलेख संख्या २

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि.

नम्बर K४६०/५१

यो नक्कल पनि माथि प्रस्तुत अभिलेख संख्या १ भैं पुस्तकखानाबाट तयार गरिएको हो । यसका लिप्यन्तरण तथा अनुवाद गर्ने काम पनि पं. चित्तहर्ष बज्राचार्यले नै गरेका हुन् भन्ने कुरा मूलपाठको अन्त्यमा परेको उनको वि.सं. १९२८

को लाहाछापबाट स्पष्ट हुन्छ। माथि भैं त्यो लाहाछापमा वज्र चिन्ह पनि देखिन्छ। साथै पत्रको फड्के किनारामा तारपत्र बमाजिम उल्था गरेको दुरुस्त छ भनी सहि छाप गर्ने भनेर तिनको नाम आएबाट पनि यो कुरोको पुष्टि हुन्छ। चित्तहर्ष काठमाडौं असन निवासी थिए भन्ने पनि यहि किनाराको व्यहोराबाट थाहा हुन्छ। यी चित्तहर्ष सिल्वां लेभिका समय यहिं पुस्तकखानामा काम गर्ने सिद्धिहर्षका बाबु हुन् कि भन्ने लाग्छ। सिद्धिहर्षका बारे द्रष्टव्यः पन्त (२०६२:१-१०)।

यो ताडपत्र चाहिं ठीमी दथुतोलका वीष्णुगोपाल कायेष्टमार्फत पुस्तकखाना आईपुगेको थियो। फड्के किनार सिरानमा श्री विष्णुगोपाल लेखिएको लाहाछाप परेबाट यो कुरो हामीलाई थाहा हुन्छ।

यहाँ सम्बत् ५९७ दिइएको छ। तर ताडपत्रमा प्रयुक्त भाषाका सम्बन्धमा माथि हामीले अभिलेख संख्या १ को सन्दर्भमा भनेका कुरा यहाँ पनि उत्तिकै जायज हुन्छन्। अव ताडपत्रको लिप्यन्तरण अभिलेख २क र अनुवाद अभिलेख २खको रूपमा क्रमशः दिइन्छ। माथि गरिसकिए भैं उनको लिप्यन्तरण र अनुवादबारे आफ्ना टिप्पणी चाहिं वेग्लै प्रस्तुत गरेका छौं:

अभिलेख २क

१. शुभा॥ अचे बालाहश्रीवसुनमदरे किलिजुग्य भरतगते जंबुदिपे
२. हेमवदपादे श्रीनेपालदेपुमेवमे^{१९} वासुखीक्षेत्रे श्रीश्रीश्रीगंगा
३. रानिस्वभूमे सनिधानेन बागमतिपुर्वकुले श्रीश्रीश्रीक्वलापु
४. कोमारीयाता नकदेशलुबुल्व^{२१} च्यापि ऽदुता जुरो थ्वतेया आ
५. यनं श्रीविसकाया खर्च याय मालग्व जुरो, थ्वतेया भूमी दान
६. जथा सगति सद्तप्रदतवाजो हरति मा १ थ्वतेया पिस त
७. यापनिव प्रमान दुवारकुल समुचरयन अछिद्र याय मा
८. ल यातसा लक्ष्मीवृद्धि जुयमाल मयातसा ग्वलहथ्या
९. ब्रम्हथ्या त्रिहथ्या बालहथ्या पंचमाहापाद लाक निसपं
१०. यंकारे रछिमि विधिवस्तुमनं थ्वते श्रीवाअस्तु थ्वतेया दृष्ट सा
११. छि पंचपद ददपानि वज्रचार्य्य जयमांसि दुवाल ग्वछिरा
१२. म दुवाल लिखिष्ट काष्ट विराज सम्बत् ५९७ माग
१३. शिर शुदि ११ शुभ

दायाँमाथि किनारामा यो बमोजिम सकल तारपत्र बुझी ली स्ही छाप गर्ने ठीमी दथुतोलको वीष्णुगोपाल कायेष्ट

अभिलेख २ख

शुभ ॥अचवराहश्रीवैवस्वतमन्वन्तरे कलियुगे भरतखंडे जम्बुद्वीपे हिमवतपादे श्रीनेपालदेसे वासुकिक्षेत्रे श्रीश्रीश्री (१)^{२०} गंगारानी भक्तपुर सनिधानेन वागमत्यापूर्वकुले श्रीश्रीश्रीक्वलापुकुमारीलाई नकदेश लुवु भंने खेत रोपनि आठ ऽ अर्पना गरे काम येस्को आयस्ताले श्रीविसकेतको खर्च गर्नुपर्ने भयो, यसको भूमीदान जस्तो शास्त्रमा भयो आफ्नो दत्त अर्को को दत्त हरन गर्छ जस्तो, लाई हुँछ, यो गर्नेमा राखेकाहरू र प्रमाण दुवाल समुचयले अखण्ड गरी गर्नु गरे लक्ष्मीवृद्धि हुनेछ नगरे गोहथ्या, ब्रम्हहथ्या, स्त्रीहथ्या, बालहथ्या, पंचमहापाप लाग्ने भयो चलाये लक्ष्मी वृद्धि होस यति श्रीको कल्याण होस, दृष्टसाछि, पंचपद दंदपानि वज्रचार्य्य जयमांसि दुवाल दुवाल ग्वलछि राम दुवाल, लिखित कायष्ट विराज नेपालि सम्बत् ४९७ मार्गशिर शुदि १० शुभ

फड्के किनारामा

तारपत्र बमोजीम् ऊल्था गरेको दुरुस्त छ भनि सहिछाप गर्ने पं. चित्तहर्ष वज्रचार्य असन्

टिप्पणी

यो ताडपत्रमा विस्केत जात्राका अवसरमा गर्नुपर्ने कामका लागि भनेर नगदेशस्थित लुवु भन्ने खेत आठ रोपनि चढाइएको कुरो परेको छ। निर्दिष्ट कामका लागि प्रमाण दुवारको जिम्मा दिइएको देखिन्छ। विस्केतजात्राका बेला दुवारहरूको भूमिकाबारे स्पष्ट जानकारी नभए तापनि प्रकाशित स्रोतका आधारमा केहि सूचना यहाँ उल्लेख गर्नु वाञ्छनिय हुनेछ। वैशाख १ गते साँभ्र अवेला बालकुमारीदेवीको तल सवारी हुने विधान “क्वहाँ विज्याकेगु” गर्दा कायष्ट र दुवारखलकका सदस्यले लाय्कू अधिलितर रहेको खाल्डोको देउता र दिगु टोलस्थित भैरवलाई एउटा कोठा विशेषभित्र लैजाने काम गर्दछन्। त्यो कोठालाई भार्लिकोठा भनिने गरिन्छ। यस कोठामा पहिल्यैदेखि बालकुमारीदेवी विराजमान रहेकी हुन्छन्।

रमाइलो कुरा यस ताडपत्रमा के रहेको छ भने यहाँ देखि जान्ने साक्षीका रूपमा दंदपानि वज्रचार्यको नाम आएको छ।

बालकुमारीदेवीको मन्दिर र वज्रचार्यखलकबीच सम्बन्ध जनाउने एउटा जनश्रुति यहाँ उल्लेख गर्नुपरेको छ। यहाँका वज्राचार्यहरू मूलतः हिरण्यवर्ण महाविहार, पाटनका संघसदस्य हुन्। तिनलाई पाटनबाट त्यहाँ बालकुमारीदेवीको मन्दिर बनाउन भनेर थिमि बोलाइएको थियो। त्यसबाहेक थिमिबाट प्राप्त वज्राचार्यहरूसँग सम्बन्धित ने.सं. ६४१ को एउटा ताडपत्रमा विसकजा गुथि भाड भुमेन दपिन भन्ने व्यहोरा परेकोले यो जनश्रुतिको लागि केहि आधार त मिल्छ।^{२३} त्यस्तै ने.सं. ६७३ को अर्को एउटा ताडपत्रमा कलंपुर्खारस्थिति एउटा घर एकजना जकेराजभारोसँग रुखदेव वज्रचार्यले किनी लिएको देखिएबाट बालकुमारीदेवी मन्दिरवरिपरी वज्राचार्यहरू आई बस्न थालेको बोध हुन्छ (राजवंशी २०४४:३)। तर यस विषयमा थप प्रकाश पार्ने स्रोतको अहिलेसम्म अभाव रही आएको देखिन्छ। अब ताडपत्रको मैले खुट्याएको अर्थ यहाँ दिइन्छ:

शुभ होस् ॥ (श्वेत) वराह (कल्पमा) वैवस्वतमन्वन्तरमा कलियुगमा भरतखण्डमा जंबुद्विपमा हिमालयको पाउमा श्रीनेपालदे (शको पुण्यभूमिमा) वासुकीक्षेत्रमा श्रीश्रीश्रीगंगारानीको आफ्नो भूमिभित्र^{२३} पर्ने वाग्मतीको पूर्वतर्फ श्रीश्रीश्रीक्वलापुकी कौमारीलाई नगदेशका लुवुल्वव भन्ने खेत आठ रोपनि चढाउने काम गरियो। यस (खेत) को आयले विस्केत (जात्रा) को खर्च गर्नु पर्ने भयो। यस भूमिदानलाई यथाशक्ति दान गरिएको (ले त्यसको) हरण गर्नेले (साठी हजार बर्ष विष्टामा किरा भएर रहनु परोस)^{२४}। यतिको पहरा दिन राखिएकाहरू प्रमाण दुवारको कुल सबैले अखण्ड (हेर विचार) गर्नुपयो। (तिनले त्यसो) गरे भने तिनको लक्ष्मी बढोस् नगरे गौहत्या ब्रम्हहत्या स्त्रीहत्या बालहत्या (जस्ता) पञ्चमहापाप लागोस्। (यी कुराको) निस्तार गर्दै लैजानेको धन बढोस्। (यति श्रीको कल्याण होस्)^{२५}। यतिका देखिजान्ने पंचपद्, दंदपाणि वज्रचार्य, जयमासिं दुवाल र ग्वछिराम दुवाल। लेखक कायष्ठ विराज (हुन्)। सम्बत् ५९७ मार्गशिर शुक्ल एकादशी। शुभ होस्।

अभिलेख संख्या ३

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि.

नम्बर K४६०/४५

यो ताडपत्र लगायतका तल परेका सबै अभिलेखको उतार पनि चित्तहर्ष वज्राचार्यले गरेका हुन्। यिनमा चित्तहर्षको

वि.सं १९२८ को लाहाछाप परेकाले यिनको लिप्यन्तरण गर्ने काम पनि माथि प्रस्तुत उतार भैं एकै समयमा भएको हो भन्ने सकिन्छ। तर अधिल्ला पत्रमा भैं यहाँ भने अनुवाद प्रस्तुत गरिएको छैन। संभवतः तात्कालिक प्रयोजनका हिसावले यो र यसपछि प्रस्तुत अभिलेखको उति सारो महत्व नभएको ठानेर यहाँ पुस्तकखानाबाट अनुवाद नगरिएका हुन्। तर हाम्रो प्रयोजन भने थिमि बालकुमारीको ऐतिहासिकताबारे केहि कुरा प्रकाशमा ल्याउनु रहेको हुनाले यहाँ लिप्यन्तरणको उतार पछि अनुवाद पनि दिइएको छ। अब अभिलेख ३ दिइन्छ:

अभिलेख ३

१. स्वस्ति श्रीश्रीश्रीकोलपुकौमाली परमेश्वरलीस्त श्रीश्रीश्रीजय
२. गंगादेवी थकुरीनी श्रीश्रीजयत्रैरोकमलदेवथाकुरस श्री श्री
३. जयत्रिभुवनमरसदेवथाकुलस विदेमाम याड चीकृतिदुवाल
४. नं दुता तथा. देशया कावन सो वो ने वो देवस तिलहि नं दयके जु
५. रो. समुभोप स्ववो जुकोया दुवालपनिस्यं चिकुटिता रि मासंखा
६. र सख दतले छे दो मुयके माल जुरो थो चोस्ये तथा थें मयादसा
७. पंचमहापातक लाक जुरो पादमोड सोम्ह कस्त सोम्ह स्यवाल
८. नं पाल अक्षद्र नं निस्तरपे माल जुरो. थो चोस्ये तको निस्तरपसा
९. परमेश्वलीस सुदिस्ति जुयमार थ्वतेया सादि भागीजु प्रभु
१०. पनं दुवाल समुच्चय आयलं हरि ॥ सम्बत् ६९७ मार्गसि
११. ल सुदि १३ सुभं पुनभाष दोलखा नं. वव हेलप्रीति तथा ज
१२. यंसर सो वोस छि वो याड व्व जुजुपनिस्यं प्रसंन जुस्य तथा
१३. स थोतेया परमेश्वरीस्त दुता तथा जुरो सुभ भूय चिकृति
१४. ता दुता दुवालनं दुता नायगालबु लोव्वपि ४ चोलेस
१५. म्हं १ थोतेयात कोतगन याय दुगु वाला छले गुंदु व्व थ्व
१६. जुलोप्ररमेसोरस्त पूजा जो १ दुगुम्हं १ पंजीर धली पा
१७. त १ जीवथ्व फाम् २ दाम तीनं दाय जुरो ॥ शुभ सम्बत् ७००
१८. मार्गसिर सुदि १५ ॥ शुभ

टिप्पणी

यो ताडपत्रको चित्तहर्ष वज्राचार्यले यहाँ गरेका उतार माथि प्रस्तुत अभिलेख संख्या १ र २ का अभिलेखभन्दा बढी

विश्वसनीय देखिन्छ । यहाँ प्रयुक्त भाषा पनि समकालिक भएकोले त्यसो भन्न सकिएको हो । यताबाट चित्तहर्षको लिपिज्ञान त्यति अल्प थिएन भन्ने थाहा हुन्छ । यद्यपि यस अभिलेखमा पनि केहि शब्दका उनको उतार भ्रष्ट भएर नबुझिने भएका छन् ।^{२६}

यो ताडपत्रमा दुईवटा सम्बत् प्रयोग भएका छन् । मूलप्रति हेर्न नसकीएको हुनाले यहाँ यो अभिलेखको मिति उल्लेख भएकामध्ये पछिल्लो ने.सं. ७०० दिनु उपयुक्त हुनेछ । यहाँ दुईवटा व्यहोरा परेका छन् । मिति ने.सं. ६९७ मा परेको व्यहोरामा चिकुति दुवालले श्रीवालकुमारीकहाँ^{२७} तिलहरी चढाएको र सो गहनासमेत लगाएर देवीलाई चिकुति दुवालका खलकले घर देश घुमाई जात्रा चलाउनु पर्ने कुरा गरेको देखिन्छ । त्यस कामको लागि तीनजना पःमा^{२८}, तीनजना कसहरूले पालैपालो गरेर नटुटाईकन सघाउनु भन्ने व्यवस्था यहाँ गरिएको छ । मिति ने.सं. ७०० मा परेको व्यहोरामा भने दोलखाबाट आएको आम्दानीको एक तिहाईलाई श्रीवालकुमारीदेवीकहाँ चढाइएको कुरा परेको छ । साथै उनै चिकुति दुवालले राखेका नायगालका चार रोपनिको आम्दानी र बाखी एउटासमेतले देवीको पूजा गर्नु पर्ने कुरा पनि यो अभिलेखबाट स्पष्ट हुन्छ । पूजाका बेला एक भाग पूजासामग्री, एउटा बोको, एउटा कटारो अमिलो दही र जीवध्वं भनिने जाँड एक भाँडोको बन्दोवस्त गरी देवीलाई चढाउनु पर्ने कुरा यहाँ टिपिएको छ ।

अब ताडपत्रको अनुवाद तल दिइन्छः

शुभ होस् । श्रीश्रीश्रीकोलपुका कौमारी परमेश्वरीकहाँ श्रीश्रीश्री जयगंगादेवीठाकुरनी, श्रीश्रीजयत्रैलोक्यमल्लदेवठाकुर, श्रीश्रीजयत्रिभुवनमल्लदेवठाकुरका विजयराज्यमा चीकुति दुवालले चढाएको भूमिको आम्दानीमध्ये दुइतिहाईबाट देवीकहाँ तिलहरी वनाइएको भयो । बाँकी एकतिहाई (को आम्दानी) ले दुवालहरूले देवीलाई देश परिक्रमा गराउनु पर्‍यो^{२९} । यहाँ लेखिए जति गरेन भने पञ्चमहापाप लाने भयो । पाद पखाले पःमाँहरू तीनजना र कसःहरू तीनजनाले आपसमा पालैपालो (यो जिम्मेवारी थापेर)^{३०} अखण्ड यो काम सकाउनु पर्ने भयो । यहाँ लेखिए जति गरे भने परमेश्वरीको सुदृष्टि पर्ने भयो । यस कुराका साक्षी प्रमुख भागीजु, दुवाल खलक सबै, र अधिकारी^{३१} हरि । सम्बत् ६९७ मंसिर शुक्ल त्रयोदशी । शुभ

होस् ॥ पुनः (अर्को) कुरा । दोलखाबाट भित्रिएको आयमध्ये तीन खण्ड गरेर त्यसको एक खण्ड राजाहरूले प्रसन्न भई यति परमेश्वरीकहाँ चढाएका भए । शुभ होस् ॥ चिकुतिले चढाएका नायगालको चार रोपनि खेत र बाखी एउटा कोतगन^{३२} गर्नु ।^{३३} परमेश्वरकहाँ पूजा एक भाग, बोको एउटा, अमिलो दही एक कटारो, दुइ भाँडो जीवध्वं र तीन दाम चढाउनु पर्ने भयो ॥ शुभ (होस् ॥) सम्बत् ७०० मंसिर शुक्ल पूर्णिमा ॥ शुभ (होस्) ।

अभिलेख संख्या ४

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि.
नम्बर K४६०/४६

यस अभिलेख पनि माथि प्रस्तुत गरिएका अभिलेखसँगै नै भेटिएको हो । यो ताडपत्रको विवरण माथि अभिलेख संख्या ३ को विवरणसँग मिल्छ । अब अभिलेख ४ को लिप्यन्तरणको उतार दिइन्छ :

अभिलेख ४

१. शुभ सम्बत् ८ (?) ०१ ज्येष्ठ सुदि ५ श्रीश्रीजयतैरोकमलदेवथा
२. कुलसंथी श्रीश्रीजयत्रिभुवनमलदेवथाकुलस विदेनं
३. श्री ३ वालकोमारीयाता प्रिति याडा थाल्हावु लव १ छ पिव प्रि
४. ति याडा जुरो थ्वते बुया वय कायाव श्री ३ या जात्राय पाल ला
५. कम्हा थाकालियात विय माल थाकालिया विसकात जोछि
६. यात श्री ३ बाकोमारी^{३४} या देवलस कुम्हभोज नकेत, देवभो
७. ग. विता जाकि फं ३ बजि फं ४ देवखला वयागु माल, मति कर
८. सु भुति प्रमास धलि नु. अयला जिध्व, अयिध्व, मध्व, कताध्व
९. शुव चिल्हुकं देग्वल याय माल.ध्व धुनकाव देग्वलस पिहा व
१०. याव देव दान यायाता हाकु जाकि फं ४ मालक्व धाक्व यातसा श्री ३
११. कौमारी स्वदिस्ति जुयिव धाक्व मयातसा.वालथ्या.ग्वलहथ्या ति
१२. हथ्या ब्रम्हहथ्या पंचमाहापातक लाक जुरो शुभ

टिप्पणी

यहाँ सम्वत् ८०१ छ । तर यो अभिलेखमा त्रैलोक्यमल्ल र त्रिभुवनमल्लहरूको नाम आएकोले चित्तहर्षद्वारा पढिएको सम्वत् अशुद्ध हो भनेर ठम्याउन सकिन्छ । यस अभिलेखमा गंगारानीदेवीको नाम उल्लेख छैन । तर यो संयोग मात्र हो । किनभने भक्तपुरको सुकुलढोकास्थित गुरुवहाल भनिने भीमसेन मन्दिरपरिसरको दलानमा रहेको ने.सं. ७२३ को अभिलेखसम्म पनि गंगारानी र उनका दुइ छोराहरू त्रैलोक्यमल्ल र त्रिभुवनमल्लको नाम त्रिभयाकुलस् भन्ने पदावलीका साथ उल्लेख भएको छ ।^{३४} यताबाट गंगारानी ने.सं. ७२३ सम्म जीवितै थिइन् भन्ने स्पष्ट हुन्छ ।^{३५} तर भक्तपुरको लोक-ऐतिहासिक स्मृतिमा गंगारानी अरु सबै शासकभन्दा बढी महत्वपूर्ण देखिन्छन् । संभवतः बालकुमारीमन्दिरको प्राचीनतामा गंगारानीको अस्तित्व अभिन्न रूपले गाँसिनुको कारण पनि त्यहि हो ।^{३६}

यस ताडपत्रमा त्रैलोक्यमल्ल र त्रिभुवनमल्लहरूका पालोमा श्रीबालकुमारीदेवीकहाँ विस्केतजात्राभरी देवीमा भोग चढाउन र कुमारी भोजनका निमित्त व्यवस्था गरेको व्यहोरा परेको छ । त्यसका लागि थान्हाबु भन्ने खेत एक रोपनि चढाइएको र सो खेतको आयले तौकीएको भोजन सामग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने विधान यहाँ निश्चित गरीएको छ । देवीलाई मन्दिरबाट बाहिर ल्याउँदा देवदान गरीनु पर्ने र सोको लागि जो चाहिने सामग्री समेत सोहि खेतको आयस्ताबाट चलाउने निर्देश पनि यहाँ दिइएको देखिन्छ । तर यो सबै विधान कसले र किन राखेका हुन् भन्ने यो ताडपत्रबाट अनुवाद दिइन्छ:

शुभ होस् । सम्वत् ७०१ ज्येष्ठ शुक्ल पञ्चमी (का दिन) । श्रीश्रीत्रैलोक्यमल्लदेवठाकुर र श्रीश्रीत्रिभुवनमल्लठाकुरको वेलामा श्रीबालकुमारीदेवीको प्रीति गरीयो । थान्हाबु खेत एक रोपनि (चढाएर देवीलाई) खुशी तुल्याइयो । यति खेतको आयस्ता^{३७}ले श्री ३ बालकुमारीको जात्रामा पालो पर्ने थकालिलाई दिनुपर्ने सरसामान (को व्यहोरा अव दिइन्छ) । विस्केतजात्राभरी श्री ३ बालकुमारीको मन्दिरमा कुम्हभोज^{३८} खाउनका निमित्त र देवीलाई भोग चढाउनका निमित्त तीन पाथी चामल चचार पाथी चिउरा । देवखला (?) बाट आउने जिन्सी (यति:) मतिकेराऊ बोडी, हरीयो माष^{३९}, दही, रक्सी, जिध्व, आयिध्व, मध्व, कताध्व^{४०} । मन्दिरमा नै नुन राखी पकाउनु पच्यो । यति

सकेपछि मन्दिरबाट बाहिर आई देवदान दिनका लागि चार पाथी रातोचामल^{४१} । चाहिने जति भनिए जति गच्यो भने (गर्नेमाथि) श्री ३ बालकुमारीको सुदृष्टि होस् । भनिए जति गरेन भने (नगर्नेलाई) बालहत्या, गौहत्या, स्त्रीहत्या, ब्रम्हहत्या (जस्ता) पञ्चमहापाप लागोस् । शुभ होस् ।

अभिलेख संख्या ५

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजना मा.फि.

नम्वर K४६०/५०

यो ताडपत्रको व्यहोरा पनि माथि अभिलेख संख्या ३ को नै भएकोले यहाँ दोहोऱ्याई रहनु परेन । यो ताडपत्रको चित्तहर्षले गरेको लिप्यन्तरण अति नै दुर्वोध छ । सामान्यजनद्वारा श्रद्धावश श्रीबालकुमारीदेवीकहाँ खेत चढाएको कुरा परेको यो ताडपत्रको लेखौट लौकिक भएकाले यहाँ प्रयुक्त भाषा हाम्रो निमित्त दुर्वोध हुन गएको हो । यसमा पत्रलेखकको नाम पनि उल्लेख गरिएको छैन । त्यतिले नपुगे यहाँ पनि सम्भवतः चित्तहर्षकहाँ मूलप्रति नल्याइएको र मूलको कुनै भ्रष्ट उतारमात्र ल्याइएको थियो कि भन्ने हामीलाई सन्देह हुन्छ । यस्तो सन्देह गर्नुको कारण चाहिं यहाँ आएको अति अशुद्ध संकल्पवाक्य हो । माथि अभिलेख २कमा आएको यस्तै अशुद्ध संकल्पवाक्यलाई आफ्नो अनुवादमा चित्तहर्षले शुद्ध गरी लेखेको कुरा माथि अभिलेख २खमा हामीले देखिसक्यौं । त्यताबाट उनी संकल्पवाक्य राम्ररी नै जान्दथे भन्ने स्पष्ट हुन्छ । अव ताडपत्रको लिप्यन्तरण अभिलेख ५ को रूपमा तल दिइन्छ । माथि प्रस्तुत तरिकामै हामीले यस अभिलेखका बारे आफ्नो कुरा चाहिं टिप्पणीमा पारेका छौं:

अभिलेख ५

१. शुभ ॥ ॐ अद्य बाराह ॥ श्रीवशुतमण्ड कलिजुगे भूतपडे जा
२. बोदिपा हेमवदपाडे श्रीनेपादे भुवने वाशुकिक्षेत्र श्रीश्रीश्री
३. भुके संनिधानेन वारामतियां पूर्वकुरे श्रीषपोया पुरवाहा
४. दुरया कृष्णजु ॥ बोराछे तोरया भागीजु उभयस्य नामन गादो र वु रो वच्या ८ दुता जुरो श्रीश्रीक्वरापुकुम्हलि प्रमेश्वरसके दु
६. ता जुरो थ्वतेया आयनं श्री विष्किसंगरातिकुन्हु दान याये घलि
७. दम १ बजी दम १ रा दम १ थ्वतेया भूमीदान जथा शास्त्र शद

८. त प्रद वाजो दरतिकं श्वतेया निम्त पाएनिव दुवार समुच्चय
 ९. मार कसत समुच्चयस्य निस्त्रपं यनिव जुरो पुत्रपुत्रादधिजा
 १०. वंत चन्द्राकर अमिगनी जरं (धत्रात्रावतजतं थिरोभसंति)^{४३}
 श्वते दि
 ११. न पाटनम निस्त्रपं कारे गोहथ्या ब्रम्हहथ्या तीलिहथ्या
 वार
 १२. हथ्या पञ्चमाहापादु राक निमिस्त्रपं यंकारे लछिमि विधिर
 स्तुम
 १३. त् थुते श्रीयोस्तु सम्बत् ७०१ माघ वदिस पुतवारकुन्हु ॥
 शुभ ॥

टिप्पणी

यस ताडपत्र अनुसार भक्तपुरका कोहि कृष्ण र भागी नाम गरेका दुइजना श्रद्धालुहरूले विस्केत संक्रान्तिका दिन शास्त्रोक्त विधिले भूमिदान गर्न गराउनका लागि गादोर भन्ने ठाउँको आठ रोपनि खेत श्रीबालकुमारीदेवीको नाममा संकल्प गरी चढाएका थिए। ताडपत्रमा त्यसरी गर्नुपर्ने भूमिदानका लागि चाहिने सामग्रीको सूची पनि दिइएको छ। यो दान विशेष सञ्चालन गर्न थिमिका समस्त दुवार र कसः समुदायमाथि जिम्मेवारी बोइएको देखिन्छ। दाताहरूमध्ये कृष्ण चाहिं पुवाहार (?) का भागी चाहिं बोलाछें टोलका वासिन्दा हुन्।

यहाँ विस्केतजात्राको बेला गरिनुपर्ने कामको चर्चा परेको छ। लोकप्रिय आख्यानमा विस्केत शब्दलाई विस्क्रयात (< बि सिक यात) भन्ने व्युत्पत्ति मानेर यो जात्राको मूलमा नागनागिनीसँग सम्बन्धित एउटा रुचिप्रद कथा रहेको देखिन्छ। तर यो कथाले विस्केतजात्राको प्रचलनका बारे हामीलाई रमाइलो तर अविश्वसनीय जानकारी दिदै आएको छ। विस्केत शब्दको सबैभन्दा पुरानो प्रयोग विश्वजात्रा (ने.सं. ५६१) देखिन्छ ॥ योगेश राज २०५७:१०)। यसै शब्दलाई लिएर यो जात्राको शुरुवात विश्वमल्लसम्म पुऱ्याउने र यी विश्वमल्ललाई उपरोक्त नागनागिनीको कथासँग जोड्ने जमर्कोले पनि लोकप्रियता पाएको देखिन्छ ॥४४॥ विस्केत यो शब्दलाई विपुवकेतु यात्रासित जोड्नेहरू पनि छन् (शर्मा २०५४:७)। तर यहाँ आएको केतु पदको कुनै अभिप्राय भन्ने सान्दर्भिक देखिदैन। माथि प्रस्तुत अभिलेखैमा पनि विस्केत शब्दको साटो बेसाग संगराति (अभिलेख संख्या १मा), बिसका (अभिलेख संख्या २मा) र बिसकात (अभिलेख संख्या ४मा) आएकोले

शब्दस्वरूपका आधारमा केहि तथ्य निक्यौल गर्नु जोखिमपूर्ण काम हुनेछ भन्ने स्पष्ट छ। विस्केत भन्ने हाम्रो शब्द पनि एउटा सुविधाजनक प्रयोगबाहेक केहि होइन। स्थानीयवासीहरूले यहि जात्रालाई बिस्कःवा बिस्का भन्दछन्।^{४४} जे होस्, यस अभिलेखमा आएको विष्कि शब्द चाहिं वैशाखसँग बढी नजिक देखिन्छ। यस शब्दले विस्केत शब्दको पूर्वरूप दिन्छ कि दिदैन भन्ने यहाँ बहस गर्नु विषयान्तर हुन जाने भएकोले त्यसबारेमा पछि छुट्टै विचार गरिनेछ।

अब यो अभिलेखको अनुवाद तल दिइन्छः

शुभ होस् ॥ ॐ अद्य (श्वेत) वराह ॥ श्रीवैवस्वतमन्वन्तरमा कलियूगमा भरतखण्डमा जाम्बुद्विपमा हिमालयको पाउमा श्रीश्रीश्रीपशुपति^{४५} को सन्निकट वाग्मतीको पूर्वतिर रहेको श्रीभक्तपुरको पुरबाहारका श्रीकृष्णज्यू ॥ बोलाछें टोलका भागीज्यू यी दुवैको नाउँमा रहेको गादोरखेतको आठ रोपनि श्रीश्री क्वरापुकुमारी परमेश्वरकहाँ चढाएका छौं। यतिको आयले श्री वैशाखसंक्रान्तिका दिन दान गर्नेः एक दामको दही, एक दामको चिउरा, एक दामको मासु। यतिको भूमिदान शास्त्रमा लेखिएजस्तो स्वदत्तां परदत्त वा योहरन्ति (आदि पढेर गर्नु)। यसको जिम्मा समस्त दुवारखलक र कसः खलकले लिनु। (—)^{४६}। यति जिम्मेवारी निर्वाह गरिएन भने (नगर्नेलाई) गौहत्या, ब्रम्हहत्या, स्त्रीहत्या, बालहत्या जस्ता पञ्चमहापाप लागोस्। जिम्मेवारी बहन गऱ्यो भने (गर्नेको) धन वृद्धि होस्। शुभ होस्। सम्बत् ७०१ माघ कृष्णको बुधवार^{४७} ॥ शुभ होस् ॥

अभिलेख संख्या ६

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनकाको मा.फि.

नम्बर K४६०/५२

यो ताडपत्रको लिप्यन्तरणको व्यहोरा माथि प्रस्तुत अभिलेख संख्या ३ भैं रहेकोले यहाँ दोहोऱ्याई रहनु परेन। यसको उतार पनि भ्रष्ट रहेको छ। तैपनि पत्रको पाठ हेर्दा यो कुनै सुक्रीविक्रीको कागजजस्तो देखिन्छ। तथापि पत्रको अन्तिम अंशमा आएर किनवेचको जग्गाको आयस्ताले श्रीबालकुमारीदेवीको जात्रा चलाउनु पर्ने थिति पनि बाँधिएको छ। यो अलिक नौलो कुरो हो। यसरी एउटै पत्रमा किनवेच र कुनै जात्रा पर्व चलाउन सोहि किनवेचको जग्गा आयस्ता ठेकी दिनुको कारण बुझ्न सजिलो छैन। हिजोआजको व्यवस्थामा त्यस्तै एउटा

व्यवहारको नमूना चाहिं महंगो छल्पन भनेर किनवेच गरेको नदेखाई घरजग्गा फाँट्ने गरेर लेनदेन गर्ने चलन हो । संभवतः यो ताडपत्र पनि कुनै त्यस्तै अप्ठ्यारो कानूनी अडचन सप्ट्यारो पार्न लेखिएको थियो । अब अभिलेखको उतार यहाँ दिइन्छ :

अभिलेख ६

१. स्वस्ति श्रीश्रीश्रीजयनरजितमलदेवप्रभु थाकुलसनया ।स)
२. दानया)^{११} थानस्ये (नैदिजेदिस)^{१०} प्रदेश्येः श्रीजयनरजितमलदे
३. वप्रभुथाकुलकस्य. छत्रपछिम.व्येपसिंकस्य क्षेत्रदुतुर
४. तं. पुर्वतं निमलराजाल दछिनस्वभयमध्य व्वदे क्षेत्र नम
५. सग्यकं तक्षेत्रे त्रेकं बोदेलापनि ल्वव खुपि ६ पुर्वदीक्षण^{११}चा
६. तलनंवाकनं सही तत्र क्षेत्र जथा देशकाल परवतयानस
७. तथा संचाराधेन.सुवर्नपुषमालाधरत्ररधेष्ठितमादा
८. य कृत्यविक्रिय स्वधिनिर कृत्यविक्रय भवति श्रीमध्यपुरिथा
९. ने श्रीबाक्मारि प्रिति ध्वते बुया वय कयाव श्रीया जात्राया देवपा
१०. लस लाकुलि खर्च यायगु धुमेस ज्यायमाल जुरो धाक्व या
११. तसा धन वृद्धि जुयिव मयातसा ब्रम्हहथ्या बालहथ्या त्रिहथ्या
१२. ग्वलहथ्या पंचमहापाप लाक जुरो श्री ३ कोमारिया क्वदि जुरो
१३. लिखित कायष्ट जिवनंद सम्वत् ७७५ ज्यष्ट शुदि १५ । शुभ

टिप्पणी

यहाँ सम्वत् ७७५ परेको छ । माथि भनी सकिए भैं यो सुक्रीविक्रीको व्यहोरामा लेखिएको कागतपत्र हो । यसका लेखक चाहिं जिवनंद नाम गरेका कायष्ट हुन् । तर यहाँ किन्ने र बेच्नेको नाम भने उल्लेख भएको देखिदैन । बरु यस अभिलेखमा नरजितमल्लदेवप्रभु ठाकुरको नाम दुइपल्ट आएको देखिन्छ । यी नरजितमल्लदेवको अहिलेसम्म योभन्दा अघि कुनै उल्लेख कतै भएको थाहा पाइएको छैन । यहाँ पहिलो पल्ट उनको नाम अगाडि देवताहरूलाई प्रायः व्यवहृत हुने तीनवटा श्रीको प्रयोग गरिएको छ भने दोश्रोपल्ट चाहिं जनसामान्यका नाम अघिल्लिर आदरपूर्वक राखिने एउटामात्र श्री राखिएको छ । तर तात्कालिक राजपरिवारको सदस्यका निमित्त सुरक्षित मल्लदेवप्रभुठाकुर भन्ने पदावलिले यी नरजित पनि मल्ल राजघरानाभिन्न कै कोहि हुन् भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ । यस ताडपत्र अनुसार यिनको दरवार थिमि मै

थियो । अब ताडपत्रको भावानुवाद तल दिइन्छः

भलो होस् । श्रीश्रीश्रीजयनरजितमल्लदेवप्रभुठाकुरको (आफ्नो दरवार रहेको स्थानदेखि नैऋत्यदिशाको प्रदेशको) श्रीजयनरजितमल्लदेवप्रभुठाकुरको क्षेत्रदेखि पश्चिम, व्यपासिंहको क्षेत्रदेखि उत्तर र पूर्व, निमराजको क्षेत्रदेखि दक्षिण यतिले घेरिएको व्वदे क्षेत्र नाउँले जानिने ६ रोपनि खेत र त्यसको पूर्वदीषामा पर्ने ठाउँ पनि अहिलेको देश र कालमा चलेको मूल्यमा फेरी खरीदविक्री गर्ने अधिकारसहित बेचियो किनियो । यति खेतजग्गाको आम्दानीले श्रीमध्यपूरस्थित श्रीबालकुमारीको प्रीति गरी श्रीदेवीको जात्राका बेला देवपालो पर्नेले राजकुलमा खर्च गर्ने । यसरी भनिए जति गऱ्यो भने गर्नेको धन वृद्धि हुनेछ, गरेन भने नगर्नेलाई ब्रम्हहथ्या, बालहथ्या, स्त्रीहथ्या र गौहथ्या (जस्ता) पञ्चमहापाप लागोस् । श्री ३ कुमारीको कुदृष्टि लाग्ने भयो । यसका लेखक कायष्ट जीवनन्द हुन् । सम्वत् ७७५ जेठ शुक्ल पूर्णिमाका दिन । शुभ होस् ।

अभिलेख संख्या ७

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंक्षणपरियोजनाको मा.फि.

नम्बर K४६०/४७

यो ताडपत्रको लिप्यन्तरण पनि माथि दिइएका अरु अभिलेखसरह भएकोले यसको छुट्टै विवरण यहाँ दिनु परेन । यसको भाषा त्यतिसारो नबुझिने छैन । माथि गरिए भैं यहाँ पनि पहिले चित्तहर्षको लिप्यन्तरणको उतार र पछिबाट त्यसको अनुवाद दिइन्छः

अभिलेख ७

१. सम्वत् ७९३ चैत्र शुदि २ श्रीश्रीश्रीगंगादेवीथाकुरनं श्रीश्री
२. श्री (३)^{१२} थिमिदेशया बालकोमालिदेवयात कासाकोबुरोव ६
३. पुपि प्रिति याडा जुरो थ्व बुया वे कयाव श्रीया देगुपूजा राकुरी
४. देवया (रवेकचामीता)^{१३} पलच याय मालव गुथीजन
५. कस्त म्हं १० म्हं ४ प्रमान दुव्वरसमेतं थाकुलि म्हं ३ प्रोहितस
६. मेतं जुरो ध्वते धाको गुथिज चोडाव, अछिद्र याय मार जु
७. रो यातसा लछिमि बूध जुइ चोको मयातसा बालहथ्या
८. गोहथ्या त्रीहथ्या पंचमहापाप लाक जु ध्वते बु हले या

९. येमदु. ख्वते बुया वय मयीडम्हयाता देवदोष श्रीकोमाली
 १०. या क्वदिसती ख्वतेया अछिद्र या देव थाकुली स्वम्ह थव
 थव
 ११. पाल लाकपनिस्येनं अछिद्रं याय मार जुरो पाल ला
 १२. कस पाल लाक दुवाल पाल लाकजुम थव थव पालस अ
 १३. छिद्र याय माल चोको चोपिता श्रीया जात्रा याय पाल ला
 १४. कम्हं थाकालिया खरच याय धुनकाव बकी बोपिंता म्हतीं
 १५. पच याडा बाकि दुगु पार लाकम्हं थाकुरी पाल लाकम्हं जु
 मं.
 १६. थुलियाता बोकाबो जेया विय माल ख्वतेया सादि बजा
 १७. चाजे दंदपानी लीपिट कायष्ट जीवनन्द थ्व बु हेल याय
 १८. मदु जुलो शुभ्म

टिप्पणी

यहाँ सम्बत् ७९३ दिइएको छ । यहाँ पुनः गंगादेवीठाकुरनीले श्रीबालकुमारीदेवीको मानमा राखेकी कासाको बुले गर्नुपर्ने विधानका बारेमा केहि कुरा उल्लेख गरिएको छ । हामीलाई गंगादेवीठाकुरनी सम्बत् ७९३ सम्म जीवित थिइनन् भन्ने कुरा थाहा भैसकेको छ (माथि पादटिप्पणी संख्या ३५ हेर्नुस्) । यसरी कि यो सम्बत् गलत पढिएको कि नभए परवर्तीकालमा लेखिएको ताडपत्रमा पुरानो कुरा भनेर गंगादेवीले राखेकी गुथिको बारेमा यहाँ लेखिएको हुनु पर्‍यो । यहाँ देखापरेका साक्षी दंदपाणि वज्राचार्यलाई हामीले माथी प्रस्तुत अभिलेख संख्या २ मा पनि साक्षीकै रुप्मा भेटिसकेका छौं । अभिलेख संख्या २ मा मिति ने.सं. ५९७ दिइए पनि त्यहाँ पनि गंगारानीको कुरा परेकोले त्यो मिति सही रहन गाह्रो भएको कुरा हामीले माथि लेखिसक्यौं (पादटिप्पणी संख्या २३ हेर्नुस्) । यस पत्रका लेखक कायष्ट जीवनन्द अधिल्लो अभिलेख संख्या ६ का पनि लेखक रहेकाले यी तीनवटै तथ्यमद्देनजर अव हामीले केहि विचार गर्नुपरेको छ । अभिलेख संख्या २ को सम्बत्मा दोष रहेको र यो ने.सं. ७९३ को अभिलेख चाहिं बालकुमारीको कुनै पुरानो विधानबारे पछि आएर लिपिबद्ध गरिएको कागतपत्र भएको मान्दा केहि हदसम्म विसंगति हट्न सक्छ । यो अभिलेखको सम्बत् दोषयुक्त होइन भन्नका लागि यहाँ पत्रलेखक जीवनन्दको परिचयले हामीलाई मद्दत गर्दछ । यहाँ साक्षी रहेका दंदपाणि वज्राचार्यको नाम तल दिइएको अभिलेख संख्या ८, ९, ११ र १२ मा फेरी देखापर्छन् । यताबाट यी दंदपाणि एउटै प्रख्यात व्यक्ति रहेको

कुरा स्पष्ट हुन्छ ।^{१४} अव यस अभिलेखको अनुवाद तल दिइन्छः
 सम्बत् ७९३ चैत्र शुक्ल द्वितीया । श्रीश्रीश्रीगंगादेवीठाकुरनीले श्रीश्रीश्री ३ थिमिदेशका बालकुमारीदेवीलाई प्रीति गरी कासाको नाउँको खेत ६ रोपनि चढाएकी भयो । यो खेतको आयस्ताले श्रीदेवीको राजकुलस्थित बाह्यपीठको खट्ट घुमाउन (जो चाहिने) खर्च गर्नु पर्ने भयो । यतिको (जिम्मेवारी लिने) गुथियारहरू १० जना कसः, ४-४ जना प्रमाण र दुवारसमेत ३ जना थकाली नायकहरू र पुरोहितसमेत हुन् । यति भनिएका जतिका गुथियार^{१५} बसी (गर्नु पर्ने कर्म) अटुट रुपले गर्नु पर्ने भयो । यति गच्यो भने गर्नेको लक्ष्मी बढोस् । यहाँ लेखिए जति नगरे नगर्नेलाई बालहत्या, गौहत्या, स्त्रीहत्या आदि पञ्चमहापाप लागोस् । यो खेत कसैले हरण गरी लिनु हुँदैन । यो खेतको आम्रदानी नल्याउनेलाई देवदोष लागोस् ।^{१६} श्रीकुमारीको कुदृष्टि परोस् । यति कुरा देवीका तीनजना थकाली नायकहरूले आ-आफ्नो पालो पर्दा अखण्ड गर्नु । त्यस्तै पालो थाप्ने दुवालहरूले पनि आ-आफ्नो पालोमा यति अखण्ड गर्नुपर्‍यो । यहाँ लेखिए जति श्रीको जात्रा गर्ने पालो लिने थकाली नायकको निम्ति जो चाहिने खर्च गरी सकेपछि बाँकी तिनको व्यक्तिगत तजविजमा खर्च गर्ने । त्यसबाट बाँकी बचेको पालो पर्ने अरु थकालिनायकहरू, पालो थाप्ने प्रमाणहरू, पालो थाप्ने कसःहरू, पालो थाप्ने दुवालहरू र पालो थाप्ने ब्राम्हण यतिलाई बरोबर बाँडी दिने । यस कुराको साक्षी वज्राचार्य दण्डपाणि हुन् । यस पत्रका लेखक कायष्ट जीवनन्द हुन् । यो खेत हरण गरेर लिनु बन्देजी भयो^{१७} । शुभ होस् ।

अभिलेख संख्या ८

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि
 नम्बर K४६०/५३

यस अभिलेखको विवरण पनि माथि प्रस्तुत अभिलेखसरह भएकाले यहाँ दोहोर्‍याई रहन परेन । अव ताडपत्रको चित्तहर्षले गरेको लिप्यन्तरण तल दिइन्छः

अभिलेख ८

१. शुभ ॥ सम्बत् ८२५ चैत्र वदि १२ श्रीश्रीश्रीबालकोमारीदे
२. वसके रोभस्य^{१८} २ पे दुलबु प्रीति ओ ख्वते बुया.वरसान काया

३. व नीपु मे नीपु दुगु ( )५९ डी दुगु कानी दुगु.थाता दुगु.तु दुगु वा
४. मुर पुरे मार पुर लाव क्वोरापु देवया कोदिष्टि ल्हाको यात
५. सा श्रीलोकापुदेवया शुदिस्ति, थ्वतेया दिष्टसाछि दंदपा
६. णि क्रसिंह देवीसहा हा दुवार कस्त प्रमुख समुचय जुरो.
७. रिपि मल कायष्ट, धर्मसिंह ॥ सुभं दामुन्ये तोलया भाजु
८. नासनारायनं प्रीति जुरो ॥ ॥ शुभ

टिप्पणी

यहाँ सम्वत् ८२५ दिइएको छ। यस ताडपत्रका लेखक धर्मसिंह कायष्ट हुन्। यसमा श्रीश्रीश्रीबालकुमारीदेवीका लागि बिस्केत जात्राका बेला (?) दिइने पशुबलिको व्यवस्था गरिएको छ। त्यसका लागि दुल क्षेत्रको दुइ रोपनि खेतको आयस्ता ठेकिएको छ। सो खेत दामुन्य टोलका रासनारायणले देवीको निमित्त चढाएका हुन् भन्ने कुरा अभिलेको अन्त्यमा खोलिएको छ। यो व्यवस्थाबारे देखिजान्ने व्यक्तिका रूपमा यहाँ फेरी दण्डपाणि (बज्राचार्य)^{६०} देखापरेका छन्। यहाँ पशुबलिका निमित्त निपुर राँगो र निपुर बोकोका साथै अरु कतिपय विशेषता भएका केहि थप बोकाको पनि बलि दिनुपर्ने विधान गरिएको पाइन्छ। भक्तपुर राजदरवार परिसरभित्र जहंकोकमा फेला परेको अभिलेखयुक्त काष्ठफलकमा पनि यस्तै विविध विशेषतायुक्त बलिको नाम आएको छ। यी बलिका विविध नाम र विशेषताबारे द्रष्टव्यः श्रेष्ठ (२०५५) हेर्नुस्। तर त्यहाँ राँगो विशेषका प्रकार मात्र आएको छ। यहाँ भने विविध प्रकारका बोकाका पनि नाम आएका छन्। अब यस ताडपत्रको अनुवाद दिइन्छः

शुभ होस् ॥ सम्वत् ८२५ चैत्र कृष्ण द्वादशीका दिन। श्रीश्रीश्रीबालकुमारीदेवीकहाँ दुल क्षेत्रको दुइ रोपनि खेत प्रीतिपूर्वक चढायौं। यति खेतको आयस्ता लिएर निक्खुर राँगो निक्खुर बोको, -डी बोको, कानी बोको, थाता बोको र तु बोको पनि ल्याउने। यति किन्न मूल्य बरोबरको धान नै तिर्ने^{६१}। खर्त भएको बलि पन्यो भने त्यसो गर्नेमाथि क्वलापुदेवीको कुदृष्टि परोस्। यहाँ भने जति गन्यो भने गर्नेमाथि क्वलापुदेवीका सुदृष्टि परोस्। यति कुराको देखिजान्ने दण्डपाणि, क्रसिंह, देवी सहा, दुवार र कस्त प्रमुखसमते जम्मै भए। यस पत्रका लेखक कायष्ट धर्मसिंह हुन्। शुभ होस्। दामुन्य टोलको नासनारायणले यस्तो प्रीति गरी खेत चढाएका हुन् ॥ शुभ होस् ॥

अभिलेख संख्या ९

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि.
नम्बर K४६०/४४

यस अभिलेखको विवरण पनि माथि भनी सकिए भैं रहेकोले यहाँ त्यसलाई छोडिएको छ। अभिलेखको चित्तहर्षको लिप्यन्तरण पहिले दिएर पछि त्यसको अनुवाद र टिप्पणी तल प्रस्तुत छः

अभिलेख ९

१. शुभ ॥ सम्वत् ८२५ मार्गशिर भ वदि ५ श्रीश्रीश्रीक्वलापु प्र
२. मेश्वलस्के वंमिने टोलया भागिलाम नासोलन, विसिंजो
३. लवु स्व पेक निस्थान वछि छपेक त्या १ x दुताव तया
४. जुरो नाय दुवाल गुथिस.थ्वतेया दुल्टसाछि प्रमान द
५. दण्डपाणि.पद्मसिंह.छत्रसिंह.देविन्द्रसिंह.दुवाल.कस्त
६. पं सकन्यं जुरो.रिखित.कायस्त ॥ धर्मसिंह कस्त ॥

टिप्पणी

यस ताडपत्रमा श्रीबालकुमारीदेवीकहाँ^{६२}वंमिने टोल बस्ने भागिलाम नासोलले विसिंजोलको तीन रोपनि खेतमध्ये डेढ रोपनि चढाएको कुरो परेको छ। यो खेतको आयस्ता नाइकेदुवालको गुथिका प्रयोजनका निमित्त खर्च गर्ने व्यवस्था यहाँ गरिएको छ। यहाँ देखिजान्नेहरूमा प्रमान दण्डपाणिलगायतका तीनजना दुवालहरू रहेका छन्। यस पत्रका लेखक धर्मसिंह कायष्ट हुन्। यहाँ सम्वत् ८२५ रहेको छ। अब यस ताडपत्रको उतारको अनुवाद तल दिइन्छः

शुभ होस् ॥ सम्वत् ८२५ मडिसर कृष्ण पञ्चमीका दिन। श्रीश्रीश्रीक्वलपुपरमेश्वरीकहाँ वंमिने^{६३} टोलका भागिराम नासोलले विसिंजोल खेत तीन रोपनिको आधा डेढ रोपनि चढाएँ। नायक दुवाल गुथिमा (भित्रियोस)। यतिका देखिजान्ने प्रमाण दण्डपाणि, पद्मसिंह, छत्रसिंह, देविन्द्रसिंह दुवाल र कसःहरू सबै पनि भए। (यस पत्रका) लेखक कायष्ट ॥ धर्मसिंह कसः ॥

अभिलेख संख्या १०

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि.
नम्बर K४६०/४९

यस ताडपत्रका उतारको विवरण पनि माथि दिइएका अभिलेखकै

भैँ भएकोले यहाँ दोहोऱ्याई रहनु परेन । यस उतारको पाठ पनि तुलनात्मक रूपले भ्रष्ट छ । यसमा श्रीभूपतिमल्ल राजाको नाम आएको छ । यिनी भक्तपुरका राजा भूपतीन्द्रमल्ल हुन् भनेर सजिलै ठम्याउन सकिन्छ । आजपर्यन्त यिनलाई जनजिब्रोले भूपतिजुजु भन्ने गरिएको तथ्य यहाँ सान्दर्भिक हुन सक्छ । अब यहाँ चित्तहर्षको उतार दिइन्छः

अभिलेख १०

१. शुभ ॥ सम्वत् ८३६ मगशिर शुदि ११ रोज १ श्रीश्रीश्रीभूपति
२. देमलराजया थिति थिमिदेश श्रीबालकुमारीयाता सिति
३. पु^५ ल्वव नेपित्या २ ॥ जि भूपतिमोलनं प्रिति याडा जुरो थ्वते बुया
४. वय कायाव पच लाकुलिस प्येक्व व्याक्व अमलाभु याता पच
५. याय माल जुरो गुठिजन प्रमान दुवाल थाकाल कस्त पंचपनि
६. चोडाव अछिद्र याय माल थ्वनेमं देवया लाहाजनं वबो ये
७. वो नं. पिक्खु कु ४६ धल येताखेया बु रामदेवया बु नं. छेछि
८. नं योवो नं न्हयडा कु ७५ योथ्वक्षया कपे वाये योड डयडा कु
९. ५५ यताक्षेया अंतसि दुवालया लनं वंबो यवो नं गुयन्हा ९७
१०. प्येदार रखर श्रीश्रीश्रीबालकोमारीदेवयात प्रिति जुरो थ्व
११. तेया दृष्टसाछि स्वमोलया^५ दुवाल समुच्चयनं स्वगोलया म्ह
१२. पचि समुच्चयनं वुंभंद्री सिक्कसिह कायपठ नरमुनि ॥

टिप्पणी

यस अभिलेखमा श्रीभूपतिन्द्रमल्लद्वारा सिति भनिने ठाउँको एक खला खेत श्रीबालकुमारीदेवीकहाँ चढाएको कुरो परेको छ । सो खेतको परिमिति समेत यहाँ दिइएको छ । यसरी लेखे चलन घरपातालका खरिदविक्रीका कागत फाँट्टेमा सामान्य भए पनि खेतका हकमा अलि अनौठो देखिन्छ । यसका केहि आर्थिक कारण अवश्य हुनसक्छन् । जस्तो, यो पत्र लेखिंदासम्म जग्गाको मोल बढेको र जग्गा खिचोलाका मुद्दा पनि धेरै बढेका हुनसक्छन् ।

यस पत्रमा त्यस खेतको आयस्ताले विस्केत बेला थिमिको राजकुल परिसरमा गरिने एएटा खास विधानका निमित्त खर्च गरिनु पर्ने व्यहोरा परेको छ । त्यस विधानलाई यहाँ प्येक्व व्याक्व अमलाभु भनिएको छ । यो नाउँ यहाँ दुर्वोध देखिन्छ । यस विधानका बारेमा खास जानकारी छैन । अब यस पत्रको अनुवाद दिइन्छः

शुभ होस् ॥ सम्वत् ८३६ मांसिर शुक्ल ११ आइतवारका दिन ॥ श्रीश्रीश्रीभूपतीन्द्रमल्लदेव^५ राजाले बाँधेको थिति (अनुसार) थिमिदेश (की) श्रीबालकुमारीकहाँ सिति खेतमा पर्ने अढाई रोपनि भूपतीन्द्रमल्लले प्रीति गरी चढाए ।^५ यति खेतको आयस्ता लिएर राजकुलको प्येक्व व्याक्व अमलाभु विधानमा^५ खर्च गर्ने । (यसका) गुथियारहरू प्रमान दुवाल, थकालि कसः र टोलका पञ्च समेत मिलेर यो विधि अखण्ड चलाउनु पर्ने भयो । यसरी देवलाई चढाइएको खेतको हात परिमिति^५ (यस्तो छः) कूलोको दक्षिणतिर पर्ने उत्तर दक्षिण ४६ हात, रामदेवको खेतदेखि पश्चिम ७५ हात, पूर्वतिर ( )^५ ५५ हात, पश्चिमतिर, अंतसि दुवालको खेततिर उत्तर दक्षिण ९७ हात यति चारकिल्लाभिन्नको खेत । श्रीश्रीश्रीबालकुमारीदेवीकहाँ प्रीतिपूर्वक चढाइयो । यति कुराको देखिजान्ने उहि टोलका दुवाल जति, उहि टोलका न्हापचि^५ जति, सिक्कसिह वुंभडेल र नरमुनि कायपठ ।

अभिलेख संख्या ११

नेपालजर्मनहस्तलिखितसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि. नम्बर
K४६०/४३

यस अभिलेखको व्यहोरा पनि माथि दिइएका अन्य अभिलेख भैँ भएकोले यहाँ दोहोऱ्याई रहनु परेन ।

अभिलेख ११

१. शुभ ॥ सम्वत् ८४० मार्गशिर शुदि ११ रोज श्रीश्रीजयधितिमे
२. लराजाया थितियात श्रीश्रीभुपतिन्द्रमललराजाया थिति थिमि
३. देश श्रीश्रीबालकोमारिया थानस चोनाव विसकाजात्रा
४. या छोक्वछाक्व खुन्हु निपुरी मेस स्यानाव श्रीबालकुमारीया
५. खवखे चोनाओ.प्रमानपनि नायो दुवाल कस्तपनि चोना
६. व नायपनि चोनाव याय मालगु विधि कर्म धुनकाओ ना
७. योम्ह कस्त पिथुगामरमिया जयमासि कस्तनं थव क्षे ह

८. याव दे (वता)^{१२} जोनाव श्रीबालकोमारिया थानस कस्तपनि
९. फेकतुना चोनिव वज्रोनायपनिसया मालगु विधि कर्म धुं
१०. काव कस्त थकालि सलतिवकम्ह थकालि दुना वनाव
११. देव जवस लातकाव बक स्व ३ धक लानाव लिहा वयाव
१२. (वे) या तलस चोनम्हया .... त बियाव पिहा
१३. वे माल जुरो थ्वलि याडा धुदोलबु लोव स्वपि ३ थ्वते बुया
१४. पुनर्भाष जुरो धक छि १ पाला जुमयाता वि वे धक छि देव
१५. पालसं विय धक छि लिहा वनाव नाययान विय थ्वते बु
१६. या दासं दासं छु पुत्ये मुम्वाल जुरो थ्वतेया दृष्टिसाछि
१७. पंचप्रमान दंदपानि वज्रचारज्य जयसिंह .....
१८. ढुवाल.ग्वलछिराम ढुवाल.ग्वलानारां ढुवाल देवीदास
१९. बुंभंद्री पंचप्रमान जुरो थ्वते पत्र साहि जुरो लिखित काय
२०. प्ट जिवनंद थ्वते बु हरे याय मद्दु. बु हरे यातसा ब्रम्हहथ्या
२१. बालहथ्या.ग्वलहथ्या.स्त्रीहथ्या पंचमापातक लाक
२२. जुरो श्रीक्वमारिया क्वदिष्टि जुयिव जुरो ॥ शुभ

टिप्पणी

यस ताडपत्रमा श्रीबालकुमारीदेवीकहाँ विस्केत जात्राका बेला गरिनु पर्ने तःगमरी तनेगु विधानका लागि गुधि राखिएको व्यहोरा परेको छ। यो विधान पहिले जयस्थितिमल्लले र पछि जयभूपतिन्द्रमल्लले गरेको थिति भएको कुरा यहाँ वर्णित छ। यो विधान जात्राको छोकवछाक्वका दिन गर्नु पर्ने भनिएको छ। यो छोकवछाक्व भन्ने शब्द अहिले प्रचलित देखिदैन। भक्तपुर का विस्केतजात्राका बेला दुमाजुदेवीको जात्रा गरिने दिन विशेषलाई स्याक्वत्याक्व भनिने चलन रहेको (श्रेष्ठ :२०६१:१७) मा उल्लेखित छ। यहाँ नाममा मात्र समान सुनिएको होइन, यहाँ वर्णित विधानको प्रक्रिया र दुमाजुजात्राका बेला गरिने विधानमा केहि समानता पनि छ। त्यो विधानलाई शास्त्रोक्त स्वरूपमा फलाभिषेक^{१३} भनिन्छ।

यहाँ भने श्रीबालकुमारीदेवीकहाँ छोकवछाक्वका दिन एउटा निखुर राँगो बलि दिनु पर्ने भनिएको छ। त्यतिबेला देवीको बायाँतिर प्रमानहरू, दुवाल नाइके, कसः र नायहरू बसेर गर्नु पर्ने विधान गर्ने, त्यसपछि कसः नाइके पिथुगांका जयमांसिले देवतालाई आफ्नो घर लग्ने, त्यतिञ्जेल देवीको मन्दिरमै अरु कसःहरू बसिरहने, बज्राचार्य नाइकेले^{१४} गर्नु पर्ने विधि गर्ने,

त्यसपछि कसः थकालिमध्ये नजिकका थकालीदेवीकहाँ भित्र गई (रोटी) थापेर लिने समेतका विधानबारे यहाँ चर्चा गरिएको छ। त्यसरी थापेर लिँदा वकस्व^{१५} भनेर तीन पल्ट भन्नु पर्ने कुरा पनि यहाँ परेको छ। यस कामका लागि धुदोलमा रहेको खेत तीन रोपनि चढाइएको कुरा पनि यस पत्रमा उल्लेख छ। सो खेतको परन्तुसम्म कुनै पोता तिर्नु नपर्ने गरी मिनाहा छ। अब यो पत्रको अनुवाद तल दिइन्छः

शुभ होस ॥ सम्वत् ८४० शुक्ल ११ रोज ( )^{१६} का दिन । श्रीश्रीजयस्थितिमल्लराजाको थितिलाई श्रीश्रीभूपतीन्द्रमल्लराजाका थिति (समेतले बाँधिएको व्यहोरा) । थिमिदेश श्रीश्रीबालकुमारीदेवीका स्थानमा बसेर विस्केतजात्राका (बेला) छोकवछाक्वका दिन निखुर राँगो मारेर श्रीबालकुमारीका बायाँतिर प्रमानहरू दुवाल नाइके कसःहरू र खड्गीहरू (समेत) बसेर गर्नु पर्ने विधि कर्म सकाएर कसःका नाइके पिथुगामरका वासिन्दा जयमांसि कस्तले देवता आफ्नो घर ल्याउने । (त्यतिखेर) श्रीबालकुमारीका स्थानमा (बाँकी) कसःहरू बसिरहने । बज्राचार्य नाइकेले गर्नु पर्ने विधि कर्म सकाउने । कसःका थकालिमध्ये नजिक बसेका थकालि उठेरभित्र गएर देवीका दायाँतिर बसी (रोटी) थापेर बक स्व तीनपल्ट भनेर लिने । फर्केर आई ( )का^{१७} मुन्तिर बसेका .... लाई दिने । (त्यसपछि) बाहिर आउनु पर्ने भयो । यति गर्न धुदोलको खेत ३ रोपनि यति खेत (तढाइया) । पुनः भाषा (अब भनिन्छ । एक ढक पालो लिनेलाई दिने । एक ढक देवीका रखवारेलाई दिने । एक ढक फर्केर गई खड्गीलाई दिने । यति खेतको (पोता) वर्षासम्म केहि तिर्नु पर्दैन । यतिको देखिजान्ने पञ्चप्रमानहरू (क्रमशः) दण्डपाणि बज्राचार्य, जयसिंह दुवाल, ग्वलछिराम दुवाल, ग्वलानारां दुवाल, देवीनार बुंभंडेल । यति पञ्चप्रमान भए । यति यस पत्रका साक्षि भए । यस पत्रका लेखक कायष्ठ जीवनन्द हुन् । यति खेत हरेर नलिनू । खेत हरेर लिए (लिनेलाई) ब्रम्हहथ्या, बालहथ्या, गौहथ्या, स्त्रीहथ्या जस्ता पञ्चमहापाप लागोस् । श्रीकुमारीको कुदृष्टि लागोस् ॥ शुभ होस् ।

अभिलेख संख्या १२

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि.

नम्बर K४६०/४१

यो ताडपत्रको पं. चित्तहर्षको लिप्यकरण र अनुवाद दुवै भेटिएको

छ। यिनको व्यहोरा पनि माथि प्रस्तुत अभिलेख संख्या १ को भैं भएकोले यहाँ दोहोऱ्याई रहनु परेन। यहाँ अभिलेख १२कको रूपमा लिप्यन्तरण र अभिलेख १२खको रूपमा त्यसको अनुवाद दिइएको छ। यसरी अनुवाद पनि उपलब्ध भएकाले लिप्यन्तरण गर्दाका केहि त्रुटि पनि सच्याउने अवसर मिलेको छ। माथिका केहि अभिलेखमा भन्दा यहाँ ज वर्णको प्रयोग बढ्ता भएको दृष्टिगत हुन्छ। नेपालभाषाका नेकारान्त क्रियापदमा यसरी ने को ठाउँ ने वा जले लिनुलाई त्यस भाषाको पूर्वमध्यकालिक स्वरूपको अवशेष ठानिन्छ। वास्तवमा नेपालभाषाको मौलिक क्रियार्थक प्रत्यय ज नै हो (योगेश राज ई सं. २००५:४५१-४६२)

अभिलेख १२क

१. शुभा॥ सम्बत् ८४ मंगशिर शुदि ११ रोज श्रीश्रीजय
२. थितिमरजुया थितियनं, श्रीश्रीभूपतिन्द्रमलराजाया
३. थिति थिमि देशया श्रीश्रीबालकोमारियाता मी^{५९} पु
४. तिमिये २ जम्हा मिपुति दुगु ५ म्हा थिमिदे(स)^{६०} या पंच
५. प्रमानया मे लहिंजतपिंके मिपुति मे ज्यूम्हा नीम्हा
६. मेर जुरसां पंच प्रमान श्रीभूपतीन्द्रमलराजाया थिति
७. नं मीपुति मेया, मुल धेवा ३॥ कयाव वियेमाल, चो
८. रे लहिंजतपिंसज. मिपु दुगु ज्युल. नीपु दुगु पंच
९. प्रमानं विय मार. निपु दुगुया मुल. धेवा. ग्वल १६
१०. तका १ निपुरि दुगु मुल ७ ॥ दिगु दुगुया मुल धेवा
११. ग्वल १६ दिगु दुगुया मुल ६ ॥ काता दुगुया मुल धे
१२. वा मोर^{६१} ५ ॥ धाता दुगुया मुल धेवा गोर १६ तका १ मु
१३. ल ४ ॥ मीपुति मे टम्ह श्रीया मतापुजा. निपुति दुगु
१४. उम्ह प्रमानं श्रीया थास. थोते चोस्यें तबिया दुगुम्हं ५
१५. म्ह मेय २ म्ह देसस दतसा देस काय देसस मतसा प्र
१६. देसं जयाना श्री ३ बालकौमारी पुजा याडाव प्रदे
१७. श मे दुगु खेर १ जं मार जु थोते दुगु मे जले वने पि
१८. कयलजुमपिसं स्वथाव कस्त परियाता केजे मार
१९. थोते दुगु मे म्ह ७ हा थिमि देशया पंचप्रमान विय
२०. मपु धका च्वपोष मज्या मबिलसा श्रीराजाया प्र
२१. मान चोडव पंचप्रमान पंचप्रमानं वियमार मवि
२२. लहायाता ब्रम्हहथ्या बालहथ्या ग्वलहथ्या
२३. स्त्रीहथ्या पंचप्रमहापाप लाक जुरो. श्रीकौमारिया
२४. क्वादिस्ति जुथिव जुरो. थ्वतेया दृष्टसाछि पंचप्रमान
२५. दंदपानि बजाचारजे. थ्वतेया आछिज याय मापि

२६. जयसिं ढुवाल, ग्वलछि नाम ढुवाल, ग्वलनारां दु
२७. वाल. पंचप्रमान कस्त ५ ९.२- पालराक थाकुलीज
२८. नं ३ थ्वते चोस्ये ताके ढुवाल - स्त जुमंप मार या
२९. पय माल जुरो. थ्वते नं सहि जुरो लिखिष्ट कायष्ट
३०. ज्वनंद थ्वते मे दुगु हले या मदु शुभ ॥ -

अभिलेख १२ख

शुभ ॥ नेपाली^{६२} सम्बत् ८४० मार्गशिर शुदि ११ रोज. श्रीश्रीजयस्थितिमल्लराजाका थितिले श्रीभूपतीन्द्रमल्लराजा का थिति थिमिदेशका. श्रीश्रीबालकुमारीलाई निषु ५. रांगो २ दुई निखुर बोका ५ गोटा, थिमिदेशका पंच प्रमा को^{६३} रांगो पालि राखेकासंग. निखुर रांगो हुने^{६४} रांगो भयो भने पंच प्रमान - भूपतिन्द्रमल्लराजाका थितिले निखुर रांगोको मुल पैसा ३ ॥ लिये दिनु पर्छ. बाखी पाली राखेकाहरूले निखुर बोका. हुने निखुर बोका पंच प्रमानले दिनुपर्छ निखुर बोको मोल पैसा गोर^{६५} १६ तका १ निखुर बोकाको मोल ६ ॥ कातां दुगु भने बोकाको मोल पैसा गोदा ५ ॥ धाता दुगु भने बिको मोल पैसा गोटा १६ तका १ मोल ४ ॥ निखुर रांगो एउटा - का गतां पुजा^{६६} भने निखुर बोका भएका प्रमानले श्रीका ठाउँमा यति लेखी राखि दिजा बोका गोटा ५ रांगो गोटा गोटा २ देशमा हुँज्याल देशमा लिनु ॥ देशमा भएन भने प्रदेशमा । श्री बालकुमारी पूजा गरी. परदेशमा रांगो बोका खेप जानु पर्छ. यति बोका र रांगो लवने पिकवलजुन भनेहरूले हेरी कानहरूलाई देखाउछु पर्छ^{६७} यति बोका रांगो गोटा ७ थिमिदेशका पंचप्रमानले दिदैन भनेर वर्षौंसम्म -- नि श्री राजाका प्रमान बसेर पंचप्रमाणहरूले दिनुपर्छ नदिनेलाई ब्रम्हहथ्या. बालहथ्या. गोहथ्या स्त्रीहथ्या पंचमाहापाप लाग्ने भयो. श्रीबालकुमारीको कुदृष्टि हुने भयो. यस्मा देखने साछि. प्रचप्रमाण दंदपानि बजाचार्य. यो आवरा^{६८} गरी चलाउनु पर्नेहरू जयसिं दुवाल. ग्लछिराम दुवाल ग्वछि नारां ढुवा. प्रचप्रमान कस्तुजु. पालो पर्ने थाकालि जवा ३ लेखि राखेका जति ढुवाल कस्तुजु प्रमानहरूले गर्नुपर्ने भयो यति सहि भयो लेखक कायष्ट जवं त हु भने यति रांगो बोका हर्न गर्न नहुने भयो ॥ शुभ

टिप्पणी

ने.सं. ८४० को यस अभिलेखमा मूलतः श्रीबालकुमारीदेवीकहाँ बलि दिइनु पर्ने पशुको व्यवस्थाबारे निर्देश व्यहोरा परेको छ।

निखुर राँगो र निखुर बोकाको खरिद र छनौटका बारे स्पष्ट विधान यहाँ दिइएको देखिन्छ । यहाँ चार प्रकारको बलिको बोकाको नाम उल्लेख भएको देखिन्छ: निखु, दिगु, काता र धाता । यस्तै विविध बोकाका बारे माथि अभिलेख संख्या ८ मा पनि केहि विवरण परेका छन् । त्यहाँ यी नाम नीषु, -डी, कान? थाता र तु गरी पाँच भेदका देखापरेका छन् । यस्ता बोकाका सांस्कारिक विशेषताबारे थाहा पाउने व्यक्ति दुर्लभ हुन पुगेका खुट्टयाएको अर्थ दिइन्छ :

शुभ होस् ॥ सम्वत् ८४० मंसिर शुक्ल एकादशी रोज ( ) (का दिन) । श्रीश्रीजयस्थितिमल्लज्यूको थिति अनुसार श्रीश्रीभूपतिन्द्रमल्लराजाको थिति (समेतले बाँधिएको व्यहोरा) । थिमिदेशका श्रीश्रीबालकुमारीकहाँ निखुर राँगो २ वटा (२) निखुर बोका ५ वटा थिमिदेशका पञ्चप्रमाणले राँगो पाल्नेहरूसित^{९९} हुने र असल राँगो भए श्री भूपतिन्द्रमल्ल राजाले (बाँधेका) नियम अनुसा निखुर राँगोको पौने चार मुल पैसा तिरी लिनुपर्छ । बाखी पाल्नेहरूसित नि निखुर बोका हुनसक्छन् । (तिनीहरूसित) निखुर बोका पञ्चप्रमाणहरूले (किनेर) उपलब्ध गराउनु पर्छ । यसरी किन्दा निखुर बोकोको १६ मुल पैसा मूल्य, निखुरी बोकोको साढे सात मुल, दिगु बोकोको १६ मुल पैसा मूल्य, दिगु बोकोको साढे मुल, काता बोकोको साढे पाँच मोहोर मुल पैसा, धाता बोकोको १६ मुल गोटा पैसा (अथवा) एक तका साढे मुल (यतिमा किनेर लिने)^{१०} । निखुर राँगो एउटा श्रीकहाँ मतापूजा (गर्दा बलि दिने) । निखुर बोको एउटा श्रीकहाँ प्रमाणले (पुजा गरी बलि दिने) । यहाँ लेखिए जतिका ५ वटा बोका र २ वटा राँगा देशभित्रै पाइए देशभित्रबाट लिने । देशभित्र नपाइएको बेलामा परदेशमा (गई लिएर आउने) । त्यसरी जान श्री ३ बालकुमारीको पूजा गरेर परदेशमा राँगा बोका भएतिर^{९९} जानुपर्छ । यसरी राँगा बोका किन्न जानेहरूले स्वस्थानका कसःहरूलाई (ठीक छ छैन भनेर) देखाउनु पर्छ । यति बोका राँगा ७ वटा थिमिदेशका पञ्चप्रमाणलाई (हामी दिदैनौं भनेर कसैले) दिएन भने श्री राजाका प्रमाणहरू बैठक बसेर दिलाउनु पर्छ । त्यसरी नदिनेलाई ब्रम्हहत्या, बालहत्या, गौहत्या र स्त्रीहत्या (जस्ता) पञ्चमहापाप लाग्ने भयो । श्रीकुमारीको कुदृष्टि पर्ने भयो । यस कुराका देखिजान्ने पञ्चप्रमाण दण्डपाणि बज्राचार्य भए । यति कुरा अखण्ड गर्नु पर्नेहरू जयसिं दुवाल, ग्वछिराम दुवाल, ग्वलनारां दुवाल, पञ्चप्रमाण कसः --- पालो गर्ने थकालि ३

जना (हुन्) । यति लेखिए जति कुरा दुवाल, ग्वलनारां दुवाल, पञ्चप्रमाण कसः --- प्रमाणले गर्नु पर्ने भयो । यति कुरा सहि भए^{९९} । (यस पत्रका) लेखक कायष्ठ जीवनन्द हुन् । यति राँगा बोका (कसैले) हरेर लिनु हुँदैन ।

अभिलेख संख्या १३

नेपालजर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको

मा.फि.नम्बर K४६०/४२

हामीले यहाँ प्रस्तुत गर्न गएका अभिलेखमध्ये यो नै अन्तिम हो । माथि प्रस्तुत अरु अभिलेखजस्तै भएकोले यस ताडपत्रको लिप्यन्तरणका बारेमा थप केहि भन्नु परेन । अभिलेखको अधिल्ला चार हरपको लम्बाई र बाँकी हरपका लम्बाय असमान देखिन्छन् । तर मूल पत्रको स्वरूप थाहा नभएकोले यस्तो किन भयो भन्ने थाहा पाउन सक्ने कुरो भएन । यहाँ पत्रको अनुवाद सामेल छैन । तसर्थ लिप्यन्तरणलाई अभिलेख १३ को रूपमा र त्यससम्बन्धी आफ्नो टिप्पणीलाई पछि दिनु परेको छ । अब पाठको उतार तल दिइन्छ:

अभिलेख १३

१. ॐ अद्य स्वर वाराहकल्पे ब्रम्हनोदुतिपराद्धे वैवस्वतमनोतले कलिजुग्ये भर्तखण्डे जाभुदिप श्रीन्येपालेदेसे
२. श्री ३ पशुपतिसनीधान्ये वासुकिक्षेत्र वागमत्यायां पूर्वकुले कौसिक्यांपश्चिमकुले श्री ३ मध्यपुलिस्थाने
३. आर्थावरदेस्य श्रीबालकोमालिलस्वकन्यै अद्य चैत्रमासे शुक्लपपे त्रयोदस्यातिथौ अशुनिनक्षत्र -- मन्त्रे
४. गे जथाकर्ण मुहुत्तके आदित्यरसरे श्रीनरासिगते सूयय मेपरासिगते चन्द्रमसि ----
५. अस्परं जजोमान कासिवगोत्र इनायतोल ब्रा
६. वननीया लख्यानन्द भालोकस्य नाम्नेन श्रीश्रीश्री
७. बालककुमारि प्रीतिनं लोव ४ कोमल्हा बु पेचा तल
८. र^{९९} सापायनंडको श्रीबालकोमारीया प्रिति जुलो
९. थ्वते पेचातलनं बुया वलसानं कायाव आलं
१०. र च्या आकेजाकि श्रीबालकोमारीया ल्हवने शुकं
११. उ याडाव दको दामया सोमोल्या प्रमानं दुवाल कस्त
१२. चोडाव पताक दयके माल जुलो थ्वतेया दुष्टसाछि
१३. पंच भूतानि ॥लिखित कायष्ठ इलाखा ---
१४. --- माल ग्वम्हांस्यं छिद्र यात ब्रम्हहत्या वा

१५. लहत्या त्रिहत्या ग्वलहत्या ब्रम्हाहत्या श्रीबालकुमा
 १६. रीया कुंदृष्टि लाइओ जुरो ॥ सम्वत् ८४५ चैत्र मासे
 १७. शुभ पक्षे त्रयोदसि १३ आदित्यवार ॥ शुभ ॥

टिप्पणी

यो अभिलेखमा सम्वत् ८४५ छ । यो अभिलेखमा थिमि इनाय टोल ब्रम्हननीका काशीव गोत्रज लख्यानन्द भालोले श्रीबालकुमारीदेवीकहाँ कोमल्हा भन्ने खेत चार रोपनि प्रीतिपूर्वक संकल्प गरी चढाएको व्यहोरा परेको छ । त्यस खेतको आयस्ता धानलाई श्रीबालकुमारीदेवीको मन्दिर सामु लीलाम गरी (?) त्यसबाट आएको आम्दानीले श्रीको पताका बनाउनु भन्ने भन्ने निर्देश यहाँ दिइएको छ । यो काम प्रमान दुवाल र कसःहरूले गर्नु पर्ने कुरा पनि यहाँ उल्लेख भएको छ । अब यस पत्रको मैले खुट्याएको अर्थ दिइन्छः

ॐ यो श्वेतबराह कल्पमा ब्रम्हाको द्वितीया परार्द्धमा वैवस्वत मन्वन्तरमा कलियुगमा भरतखण्डमा जाम्बूद्विपमा श्रीनेपालदेशमा श्रीपशुपति निकट बासुकीक्षेत्रमा बाग्मतीको पूर्वतिर कौशिकीको पश्चिमतिर श्री ३ मध्यपूरीस्थानमा आर्यावर्तदेशमा श्रीबालकुमारीको (यस्तो पवित्र स्थानमा) । यो चैत महिनामा शुक्लपक्षमा त्रयोदशी तिथिमा अश्विनी नक्षत्रमा --- योगमा जो करण र मुहूर्त पर्छ त्यसवेला । आइतबारमा सूर्य मीनराशीमा छँदा चन्द्रमा मेषराशीमा छँदा । यसपछि यजमान (हुने) काशिगोत्रका इनायटोल ब्रम्हननीका लख्यानन्द भालोका नाममा श्रीश्रीश्रीबालकुमारीदेवीकहाँ प्रतिपूर्वक कोमह्ला खेत चार रोपनि धानकुथि र हलोगोरुसमेत? देवीकहाँ चढायौं । खेतको आयस्ता ८ मुरी धान भित्र्याउँदा पेटारोसमेत श्रीबालकुमारीदेवी (को मन्दिर) सामु ल्याई लीलाम गर्ने । यसरी भित्रिएको रकमले सबै प्रमान दुवाल र कसःहरू बसी देवीको पताका बनाउनु पर्ने भयो । यस कुराका देखिजान्ने पञ्चभुत ईत्यादि । यस पत्रका लेखक कायष्ठ इलाखा ? ..... पन्थो । जसले यो कर्म खण्डीत गन्थो उसलाई ब्रम्हहत्या, बालहत्या, स्त्रीहत्या, गौहत्या (जस्ता) पञ्चमहापाप लागोस् । श्रीबालकुमारीको कुदृष्टि पर्ने भयो ॥ सम्वत् ८४५ चैत महिनाको शुक्लपक्षको त्रयोदशी आइतवारका दिन ॥ शुभ होस् ॥

१. नेपालजर्मतहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको मा.फि. नम्बर K१६७/५३ को कागतपत्र । त्यस कागतको सान्दर्भिक अंश यहाँ दिइन्छः श्री ५ स गुठीबाट गरेको

पर्चा

१. येस्मा छुट गुठीको लगत् ल्याउनुभ नी येस् अडाबाट तासीयेको म्यादमा ले
२. पाउन देषाउन आउन नसकेको ठीमी बालकुमारीका (घ्याउ?) ल्याउगु
३. ठी १४१४ सालका तारपत्र बमोजी गुठीहार षलक ४ ले कां चलाउँने गरी द
४. र्ता गरीपाउ भन्ने गु बं नं. १०० को दर्खास्तमा (...)
 १६. मोठ बेगर माथी लेपीयाका गुठी भिक्ने थाम्नेबारे रिपोट गर्न नहुने
 १७. हुँदा मोठ पत्ता लगेपछि मात्र रिपोट जाहेर गर्ने गरी तामेल्मा रा
 १८. पी दीनु ईती सम्वत् १९९६ साल आपाढ २७ गते रोज ३ सुभम्
२. यहाँ प्रयोगमा ल्याइएको = चिन्हले अभिलेखमा हरफ फरक पारी लेखिएको कुरो जनाउँछ । तर अभिलेखको मूल पाठमा त्यसरी हरफ फरक पारी लेखिएको व्यहोरा जनाउन भने भिन्न संख्याले उठान गर्ने परम्पराकै निर्वाह गरिएको छ ।
३. तर गुठी संस्थानमा प्राप्त एक ताडपत्रको नक्कलले बालकुमारीको अस्तित्व ठीमीमा वि.सं. १४१४ अगाडि देखाउँछ भने यो नक्कलको प्रामाणिकता ठहर गर्नुपर्ने आवश्यकता पनि देखिन्छ भनेर पन्त (२०५२:४८) ले लेखे तापनि न उनले यो सूचना जहाँबाट लिएका हुन् तिनले न त उनी आफैले, न उनको यो सूचना उपयोग गर्ने पश्चवर्ती लेखकहरूलेताडपत्रको मूलपाठको ढाँचा र व्यहोरा पढ्ने जमर्को गरेका देखिदैनन् । द्रष्टव्यः श्रेष्ठ (२०५१:६२) र तूबन्जाः श्रेष्ठ (२०६१:१०) ।
४. यो शब्दको अर्थ खुट्याउन सकीएन ।
५. यो अक्षर पढ्न नसकिएको ।
६. कागचिन्ह दिई हरपमाथि थपिएको ।
८. पढ्न नसकिएको ।
९. यो अक्षर स्पष्ट पढ्न नसकिएको ।
१०. कागचिन्ह दिई हरप माथि यति थपिएको ।
११. बालकुमारी मन्दिरमा बिस्केत जात्राका बेला गरिने विधि विधानको व्यहोराका लागि यहाँ मालेकुले (२०५५:१८-२९) मा भर परेको छु ।

१२. यहाँ अनुवादमा दिइएको कोष्ठकभित्रकापद मूलमा अभिप्रेत मात्र हुन् । मूलमा विन्दुको प्रयोग भएको ठाउँमा यहाँ पूर्णविराम र मूलमा नभए तापनि वाक्यलाई सहज तुल्याउन अर्धविरामको रूपमा कमाको प्रयोग गरिएको छ ।
१३. तलको अभिलेख संख्या ३ हेर्नुस् ।
१४. यो स्थापनापूजाको विधान हेर्दा पूजापर्वविशेष प्रयोजनका लागि यहाँ तलेजुस्थित शक्तिस्रोतबाट बालकुमारीदेवीको आविर्भाव हुने रुचिपूर्ण तथ्य फेला पर्दछ । यस कुराको पुष्टि विस्केत जात्राको अन्तिम दिन बालकुमारी पुनः तलेजुमै अर्न्तर्धान भएर जानुबाट पनि हुन्छ । यो आविर्भाव र अर्न्तर्धानको विधान अरु कतिपय ठाउँका देवीका जात्रापर्वमा पनि देख्न पाइन्छ । द्रष्टव्यः श्रेष्ठ (२०६०) ।
१५. नेपालभाषा यो विधानलाई सी कार्य भनिन्छ । यसरी सी काये गर्दा बलिको ६ अथवा ८ भाग गर्ने सामान्य परम्परा छ ।
१६. नेपालीमा स्यालचिउरा भन्ने गरिए तापनि यो मूल नेपालभाषाकै भ्रष्ट अनुवाद मात्र भएकोले यहाँ स्याबजि नै राखिएको हो ।
१७. यहाँ प्रयुक्त पाठ सिकोतेया स्पष्ट छैन । मेले यस पाठको पदविच्छेद स कोते या यसरी गर्न उचित ठानेको छु । तर यस्तो पदविच्छेदको आधार भने माघ महिना र दाउरा बाल्ने विधानबीचको सामान्य सम्बन्धबाहेक अरु केहि देखिदैन । यो त्यति चित्तबुझ्दो कुरो होइन ।
१८. यहाँ संलग्न जातिमध्ये कसः <कसत<कायष्ठ, पःमां<पलमां<प्रमान, वादे<वासिदे, काचि-काजि देखिन्छन् भने तोखाखलक चाहि तोखाबाट आएका थिमिलेहरू हुन् कि भन्ने सन्देह हुन्छ । द्रष्टव्यः लाछी (ने.सं. ११२०:८१-८४) ।
१९. देशे इहैव पुण्यभूमौ ?
२०. यहाँ अनुवादकले नै ठाउँ खाली छोडेका छन् ।
२१. यहाँ परेको ल्बव भन्ने पदको अर्थ चित्तहर्ष आफैले गर्न नसकेको देखिन्छ । संभवतः यो कुनै कूलोछेऊको खेत हुनुपर्छ ।
२२. तर बज्राचार्य (२०६०:३३) ले भनेजस्तो यो ताडपत्रमा बज्राचार्य धमकितज्यूले विस्केतजात्राका लागि खेत दान परेको कुरा उल्लेख गरिएको छैन । ताडपत्रको राजवंश (२०४४:२) मा छापेको पाठमा सुक्रीविक्री गर्न लागिएको यिदेव भन्ने खेतको चारकिल्ला खोल्दा त्यस खेतको दक्षिणतिर विस्केतजात्रासित सम्बन्धित गुथिको जग्गा परेको कुरा मात्र उल्लेख छ ।
२३. संकल्पवाक्यमा सामान्यतः यो किसिमको स्थाननिर्देश उतिसारो प्रचलित देखिदैन । गंगारानी भन्ने उल्लेख भएको यो पाठ यदि गंगारानी नामक ऐतिहासिक व्यक्तित्व नै हो भने ताडपत्रमा उल्लेख भएको मितिबीच तालमेल मिलाउन संभव छैन । किनभने गंगारानी ने.सं. ६५० भन्दा अगाडि कदापि आउन सकिदैनन् ।
२४. यो पुनःरचनाको आधार स्वदत्त परदत्तंवा यो हरन्तिः भन्ने अत्यन्त लोकप्रिय श्लोक हो ।
२५. यो अनुवाद सही होइन । तर लिप्यन्तरण अस्पष्ट भएकाले यो भन्दा उचित अनुवाद गर्न सकिएन ।
२६. जस्तोः हरफ ५ मा समुभोष, हरफ ५-६ मा तारिमासंखार मख, हरफ १० मा आयल, हरफ ११ मा जयंसर, हरफ १५ मा तगन आदि ।
२७. थिमि बालकुमारीदेवीको मन्दिर क्वलापुटोलमा रहेको छ । क्वलाखु भन्ने स्थान नामको पहिलो उल्लेख माथि अभिलेख संख्या २ मा भएको छ । तर त्यहाँ दिइएको सम्बन्ध विश्वसनीय छैन भन्ने कुरा माथि हामीले भनी सक्यौं । यद्यपि त्यसलाई ने.सं. ६९७ नै मान्ने हो भने पनि त्यही अभिलेख क्वलाखु स्थाननामका लागि सबैभन्दा पुरानो ठहर्छ । यस अघि ने.सं. ६९८ सम्म यो नाम करपु पुपुरि को रूपमा पाइएको थियो (राजवंशी २०४४:५) ।
२८. पःमां<पादमोड? यसको अर्थ (देवीको) पाद पखाल्ने अधिकारी विशेष भन्ने हुन सक्छ ।
२९. यो संभाव्य अनुवाद मात्र हो । यहाँ नेर पाठको पुनःरचना गर्ने नसकिने गरी नबुझिने भएको छ ।
३०. पालनं पालको अर्थ पालो पछि पालो भन्ने हुन्छ ।
३१. पाठमा आयालं आएको भए तापनि यो पदको अर्थ नखुल्ने भएकोले यहाँ आयशं पढिएको छ । आयिस महातय हास्यं ख ज सेडा भन्ने ने.सं. ६३८ को थ्यासफूमा आएको पाठको अर्थ अधिकारी मन्त्री आदिले अह्राएकाले मैले यो विगारेको हुँ भन्ने हुँदा यहाँ आयशंको अर्थ अधिकारी गरिएको हो ।
३२. यो शब्दको अर्थ थाहा हुन सकेन ।
३३. यहाँ पाठमा परेको बालाछदेगुं दुथ्व भन्ने पदको अर्थ खुट्याउन सकिएको छैन ।

३४. यहाँ बालकोमारीलाई लिपिदोषका कारण बाकोमारी पढिएको देखिन्छ ।
३५. यो अभिलेखको मूल पाठ सुथां अभिलेख प्रकाश, भाग १ मा अभिलेख संख्या ३ को रूपमा छापिएको छ (योगेशराज २०५६) ।
३६. नःघःभनी (२०५५:६) ले तीनजनाको संयुक्त शासनलाई ने.सं. ६७९ देखि ने.सं. ७२३ सम्म मानेका छन् । फेरी त्रैलोक्यमल्लको एकलौटी शासन भने ने.सं. ७३० सम्म रहेको लेखेका छन् । यताबाट ने.सं. ७२३ मा गंगादेवीको दैवीक वा राजनैतिक अवसान भएको कुरोतर्फ इंगित गरेका छन् । स्लसर (१९९८:४००) ले चाहिँ त्रैलोक्यमल्ल वा त्रिभुवनमल्लसँग वा त्रिभुवनमल्ल र गंगादेवीसँगको शासनकाल ने.सं. ७३० सम्म रहेको उल्लेख गरेकी छिन् । यताबाट स्लसरले गंगादेवीको मृत्युबारे केहि अनुमान लाएकी छैनन् ।
३७. स्लसरले एकजना अरु गंगारानीका बारेमा चर्चा गरेकी कुरा यहाँनेर सान्दर्भिक हुन आउँछ । उनीले रेग्मीको भर परेर यिनलाई चाहिँ प्रतापमल्लकी मुमा भनेकी छिन् तर शंका गरेकी छिन् । (स्लसर १९९८:२३० पा.टि.६३) । गंगारानी र उनीका छोराहरूका बारे केहि थप सूचना पाइने दुइवटा ऐतिहासिक टिपोट योगेशराज (२०५६क:३-८) र योगेशराज (२०५६ख:९-११) ।
३८. यहाँ वय शब्दको प्रयोग गरिएको छ । परवर्ती अभिलेखमा सामान्यतः बलसान भन्ने शब्द प्रयोग गरिएको हामी भेट्दाउँदछौं । मल्ल र अरु (२०००:३२०) मा पछिल्लो शब्दको सम्भावित व्युत्पत्ति बलसान<वर्ष+अन्न यसरी गरिएको छ । तर यहाँ देखापरेको शब्दले यस्तो व्युत्पत्ति स्वीकार्न अघि हामीले सचेत हुनुपर्ने देखिन्छ । वय भने शब्द चाहिँ नेपालभाषाको वये - आउनु भन्ने क्रियाबाट व्युत्पादि संज्ञा हुनुपर्छ । यसरी पूर्वमध्यकालको शास्त्रीय नेपालभाषामा - ये कारान्त मानिएको कतिपय क्रियापदको भूतकालिक वा स्थितिबोधक दुवै रूपमा हिजो आज भैं - ल देखा नपरिकन - य नै रहने गरेको कुरा यहाँ स्मरणीय छ । यस दृष्टिकोणबाट वय सा> वल सा यसरी परिवर्तन भएको र यो पदको अर्थ विस्तार हुन गई (खेतबाट हुने) आय वा आम्रदानी बन्न गएको हुनसक्छ ।
३९. हिजोआज यो विधिलाई कुम्मा नकेगु भनिन्छ । यी

- कुम्मा<कुमारहरू जन्मदेखि कपाल नकाटेका पाँचजना बच्चाहरू हुनु पर्ने भनिएको छ (मालेकुले २०५५:२१) ।
४०. प्रमास>पःमाय् ।
४१. यी सबै जाँडका प्रकार विशेष हुन् । श्रेष्ठाचार्य (२०५४) ले कताथ्वलाई कडाजाँड भने तपनि यो उपयुक्त अनुवाद हुन सक्दैन ।
४२. शाब्दिक अनुवाद गर्दा हाकुजाकिको कालोचामल हुने भए तापनि यो चामल कालो होइन बरु रातो रातो हुने भएकोले यहाँ रातोचामल भनी अनुवाद गरिएको हो ।
४३. यति पाठ अत्यन्त दुर्वोध भएकाले यहाँ बुझ्न सकिएन ।
४४. तर नामबाहेक विश्वजात्रा र विश्वमल्लमा अरु केहि सम्बन्ध पनि छन् भन्ने अभिप्राय रहेको विचार मुनंकर्मि (२०४९:१४-१५) मा पाइन्छ । तर विश्वजात्रा यो शब्दको प्रयोग विश्वमल्लभन्दा भण्डै ७० वर्ष अगाडि पाइएकोले उनको यो विचार मिल्दैन भन्ने स्पष्ट छ ।
४५. हिजोआज नेपालीमा लेख्ता यो शब्द बिस्केट हुन गएको देखिन्छ । तर यो नेपालभाषाको शब्द हुनाले र त्यस भाषामा तालव्यध्वनिको कुनै रुढ र मौलिक प्रयोग नपाइएकोले यहाँ बिस्केट भनेर दन्त्यवर्णलाई नै राखिएको हो ।
४६. यहाँ प्रयुक्त पाठ भुकेसनिधानेको अर्थ खुट्याउन गाह्रो भएकोले यो प्रचलित अर्थ राखिएको हे ।
४७. यहाँनेरको एक हरप निकै दुर्वोधय भएकोले पढ्न सकिएन ।
४८. यहाँ तिथिको उल्लेख नहुनु आश्चर्यजनक कुरो भएको छ । वदिपछि आएको पुतबारलेकुन तिथि जनाउला भन्ने अनुमान गर्न गाह्रो छ । लिपिका आधारमा यो बुधवार हुनपर्छ भन्ने यहाँ लख काटिएको हो ।
४९. प्रसादारपा ?
५०. नैऋत्यदिस ?
५१. यहाँ दक्षिण भन्ने पाठमा स्पष्टतः गल्ती भएको छ ।
५२. यो संख्या यहाँ अपरिहार्य थिएन ।
५३. खक चामुयेता ?
५४. थिमि वडा नं. ११ मा रहेको गुणकीर्ति महाविहारबाट प्राप्त ने.सं. ८०० को एउटा अभिलेख बज्राचार्य (२०५५:५७-५८) मा छापिएको छ । यस अभिलेखको पाठको संस्कृत अंश त्यहाँ शुद्ध छापिएको छैन । नेपालभाषामा लेखिएको अंश चाहिँ बुझ्न सकिने छ । त्यहाँ आएको

व्यहोरा अनुसार त्यस गुणकीर्ति महाविहारस्थित विभिन्न देवदेवीको यीनै दण्डपाणि वज्राचार्यले प्रीतिपूर्वक शास्त्रोक्त विधिले जिर्णोद्धार गरेका थिए । उनले त्यस महाविहारको चैत्यमा ध्वजारोहण गरेर, सुवर्ण छत्र र सुवर्ण पुष्पमाला चढाएर आफ्नो सालिक समेत चढाएको पनि ज्ञात हुन्छ । त्यस अभिलेखका अनुसार यिनकी स्त्रीको नाउँ रत्नमथि र छोरामनसोहनसिं (?) वज्राचार्य थियो ।

५५. यहाँ गुथिज शब्दको प्रयोग गरिएको छ । यहाँ आएको प्रत्यय - जले प्राचीन शास्त्रीय नेपालभाषामा बहुवचन जनाउँथ्यो यथा फुकिंज ।

५६. यसरी खेतको आम्दानी बुझाउन नल्याउनेलाई खबरदारी गरिएको सम्भवतः यो दुर्लभ प्रमाण हुन पुगेको देखिन्छ ।

५७ यो हरफ दोहोरिएको देखिन्छ । मूलमा यसरी यो वाक्य दोहोरिएको भए त्यसो किन भन्ने प्रश्न उठाउनु ठीक हो । सम्भवतः यसरी खरिदविक्री भै गरेर श्रीबालकुमारीको कुनै वार्षिक कर्म गर्ने थिति बसाउँदा खरिदकर्ताले त्यो खेतको आयस्तालाई निजी ढुकुटीमा हुल्ने सम्भावना प्रवल हुन्छ । त्यसैले यसरी दोहोर्‍याएर त्यसो नगर्न खबरदारी गरिएको हुनुपर्छ भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

५८. रो नस्य ?

५९. यो अक्षर पढ्न सकिएन ।

६०. यहाँ दण्डपाणिको थर उल्लेख भएको छैन । तथापि यिनी वज्राचार्य नै हुनु धेरै संभव छ ।

६१. यसरी सटही व्यवस्थाका आधारमा देवीकहाँ चाहिने बलिको चाँजोपाँजो मिलाउन स्पष्ट निर्देशन दिइएको देख्दा त्यतिबेलासम्म खेतको आयस्ता तिर्ने मानिसमा जिम्सी बुझाउनु साटो नगद बुझाउने प्रवृत्ति बढेको र खेतको कूत ठेक्के दातामा चाहिँ यसले भलो गर्दैन भन्ने चेतना चढेको बुझिन आउँछ ।

६२. माथि पादटिप्पणी संख्या २७ हेर्नुस ।

६३. हिजोआज वामुने भनिने टोल ।

६४. यहा स्पष्टतः बुको पु पढिएको छ ।

६६. यहाँ देव अगाडि र मल्ल पछाडि परेको देखिन्छ ।

६७. यहाँ शब्दशः अनुवाद चाहिँ म भूपतीन्द्रमल्लले प्रीति गरी चढाएँ भन्ने हुन्छ । तर यहाँ आएको उत्तम पुक्षको प्रयाग तात्कालिक अभिलेखहरूमा अत्यन्त दुर्लभ भएकाले पत्याई हाल्न सकिन्न ।

६८. छोक्वछाक्व ? अभिलेख संख्या ११ हेर्नुस । यो विधानको नामसित मिल्ने कुनै अरु नामको विधान हिजोआज थिमिको विस्केत जात्राका बेला गरिन्छन् कि भनेर खोज्दा भेटिएन । तर यहाँ वर्णित विधानसँग मिल्ने एउटा विधान तःगमरी तिनेगु भन्ने नामले व्यवहृत रहको भने पाइएको छ । त्यस विधानमा मन्दिरबाहिर बसेर खास गुथियार सदस्यले योमहि फ्यालेर देवी विराजमान भएको गर्भगृहसम्म पुन्याउने प्रयत्न गर्दछन् । यो योमहि बीचै हावाबाटै टिपेर लिन सक्यो भन्ने पुत्रलाभ हुने विश्वास थिमिका वासिन्दामा रहेको छ (मालेकुले २०५५: २२) । केहि समय पहिलेसम्म भक्तपुरमा गहुँ काट्ने बेला कोहि नेवारभट्टले खेतमा तलासिस फाये भन्ने विधान गर्दथ्यो । त्यतिखेर गहुँको पहिलो थुप्रोमा तिलुवा फ्यालेर चढाउने गरिन्छ । त्यसलाई हावैबाट टिपेर लिन सके धनधान्यले सम्पन्न हुने खेतका किसानहरू विश्वास गर्दथे ।

९१ यहाँ खेर १ जं मार भन्ने पदावलि लिप्यन्तरण भएकाले पं. चित्तहर्ष आफै अनुवाद गर्दा अलमलिएका देखिन्छन् । त्यो पाठ खे वजं मार यसो हुनु पर्ने देखिन्छ ।

९२. यो वाक्य त्यतिखेरका अन्य अभिलेखमा प्रायः नपाइने व्यहोराको देखिन्छ ।

९३. पछिको हरपले यो शब्द पेचातलनं हो भन्ने स्पष्ट हुन्छ ।

९४. यहाँ यी दुइ पद खुट्याउन कठिन छ । तर पेचा-पिचा मानेर अनि सापाय नंडकोलाई सा पायनं डको यसरी पदविच्छेद गर्दा हामीले अर्थात्को भाव देखिन आउँछ । यो व्यहोरा असामान्य देखिन्छ । यदि यो अनुवाद सही हो भने यसरी खेत मात्र होइन, खेतमा लाग्ने हलो गोरु र धान भित्रयाउने पेटारोसमेत देवीकहाँ चढाएको देखिन आउँछ ।

९५. यहाँ आएको पद शुक्रको अर्थ खुट्याउन सकिएको छैन ।

९६. यहाँ ब्रम्हहत्या पद दोहोरिन गएको देखिन्छ ।

© योगेश राज २०६३ ।

७

श्री

श्री १४१४ साल माराजा जयधिति महराज यागारी
 महरानी भूषे का धितिका ८ धिमि देहा का श्री बालकुमारी माई
 का था पनाभ ने पूजा मा निखर वो का वलि दीराति पूजागरे
 निखर वो का कोः कयाल २ सिङ्गलभने २ हे धिमि मने काय
 पुजाभने सुख १ मे भने प्रथो १ गोरा पुमिभने श्री बालकुमारी
 हीरे मप मपने कोजा ईः देवता विनागी
 घान यागि विने दुगकिलि घने पोचप साहने पुः
 मोमापुराति देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 १९२५ पा भमा एखे देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 ति देवता का ठाउ मा देवता भरी दे को देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 १० दिना मने देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 पोहिरे म १४१४ साल
 राआ वाभाको लाई स्था विनागी देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 किठाइ ठाउ मा देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 ई गृही हार जपि भयो तिने देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 लाई मा सु धर्मि देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 बाहिने भयो यो काम लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 रोपति देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 मेता देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 खौर जु सि कोने भने देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 क्रान्तिका दिन श्री बालकुमारी लाई पूजा गर्ने जानुपर्छ पुजा
 ति ध्याई चावल १५ - पड पाठ हे मु भो भने व माइ तु पर्छ
 वत्को गृही हाउ देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 क ४ जनारु ले भानी पा लो गृही पा लो तिनु पर्छ यो देवता को
 पोना कहि ले कीने निर्णय देन - नले मजय धिति महराजा
 र्नी गारा नी पुंजना ने प्रतिपादितिये कामको भने काम ति
 ने मरे सो हुदि भयो नगरे यं च महा पाप भयो ले यं काम
 परपने व माइ तु पर्छ

पुस्तक खानावा ८

सन्त १४१४ साल माराजा जयधिति महराज यागारी
 र्गी महरानी वस्त्रा सिया धितिने धिमि देहा या श्री
 वातकुमारी माई का देगे ९ ने वेसागर्भ गरानिवादिने
 श्री बालकुमारी माई या था पना पूजा स्थानि सुगुग्या
 ५- चा ई नत्रप पूजायो नानी खुडग्या कपा २ हाउको
 २ हे धिमि १ सुडन १ मे ५ पुस १ सुसी श्री वाकुमारी
 यात विवातापमास ता ९ या वंदे या ई ने नया कल
 १० हीरे मप मपने कोजा ईः देवता विनागी
 घान यागि विने दुगकिलि घने पोचप साहने पुः
 मोमापुराति देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 १९२५ पा भमा एखे देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 ति देवता का ठाउ मा देवता भरी दे को देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 १० दिना मने देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 पोहिरे म १४१४ साल
 राआ वाभाको लाई स्था विनागी देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 किठाइ ठाउ मा देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 ई गृही हार जपि भयो तिने देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 लाई मा सु धर्मि देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 बाहिने भयो यो काम लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 रोपति देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 मेता देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 खौर जु सि कोने भने देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 क्रान्तिका दिन श्री बालकुमारी लाई पूजा गर्ने जानुपर्छ पुजा
 ति ध्याई चावल १५ - पड पाठ हे मु भो भने व माइ तु पर्छ
 वत्को गृही हाउ देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 क ४ जनारु ले भानी पा लो गृही पा लो तिनु पर्छ यो देवता को
 पोना कहि ले कीने निर्णय देन - नले मजय धिति महराजा
 र्नी गारा नी पुंजना ने प्रतिपादितिये कामको भने काम ति
 ने मरे सो हुदि भयो नगरे यं च महा पाप भयो ले यं काम
 परपने व माइ तु पर्छ

पत्रको नो ३३३ गारे को देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 १० दिना मने देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 पोहिरे म १४१४ साल
 राआ वाभाको लाई स्था विनागी देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 किठाइ ठाउ मा देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 ई गृही हार जपि भयो तिने देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 लाई मा सु धर्मि देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 बाहिने भयो यो काम लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 रोपति देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 मेता देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 खौर जु सि कोने भने देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 क्रान्तिका दिन श्री बालकुमारी लाई पूजा गर्ने जानुपर्छ पुजा
 ति ध्याई चावल १५ - पड पाठ हे मु भो भने व माइ तु पर्छ
 वत्को गृही हाउ देवता लाई चजा ईसके पाहिरे म १४१४ साल
 क ४ जनारु ले भानी पा लो गृही पा लो तिनु पर्छ यो देवता को
 पोना कहि ले कीने निर्णय देन - नले मजय धिति महराजा
 र्नी गारा नी पुंजना ने प्रतिपादितिये कामको भने काम ति
 ने मरे सो हुदि भयो नगरे यं च महा पाप भयो ले यं काम
 परपने व माइ तु पर्छ

सन्दर्भ सूची

- तूबन्जाःश्रेष्ठ, राजेन्द्र
२०६१ ऐतिहासिक थिमि, मालेकुले, थिमि ।
- नःघःभनौ, तीर्थलाल
२०५५ "नेपाःया जुजुपिनि ई", पासूका, वर्ष ३ अङ्क १, सुथां, भक्तपुर । नेपालभाषामा ।
- पन्त, महेशराज
२०६२ "संसारदेवीको प्रतिमास्थापना गरी राखिएको ताम्रपत्रको सिद्धिहर्ष वज्राचार्य (वि. सं. १९३६-२००९) ले पढेको पाठ र गरेको उल्था", पूर्णिमा, पूर्णाङ्क ११८, संशोधन-मण्डल, ललितपुर । वाङ्मुख ।
- पन्त, मोहन
२०५२ "ठिमी शहर वस्तीको विकासक्रम र कालखण्डको विभाजन" नेष्टार पृष्ठ २, नेष्टार क्लब, थिमि । पृष्ठ ४५-५५ ।
- वज्राचार्य, धर्मसुन्दर
२०६० थिमि देया बाहा व वज्राचार्य संघ, मध्यपुर थिमि वज्राचार्य संघ, थिमि । नेपालभाषामा ।
- मल्ल, कमल पि. र अरु
२००० ई. सं. अ डिक्शनरी अफ् क्लासिक्ल् नेवारी, नेपाल भाषा डिक्शनरी कमिटी, च्वसापासा, काठमाण्डु । अंग्रेजीमा ।
- मालेकुले
२०५५ मालेकुले अनुसन्धनात्मक प्रकाशन, मध्यपुर थिमि । पृष्ठ १८-२९ ।
- मुनंकर्मी, लीलाभक्त
२०४९ "भक्तपुरका श्रीभैरव र जात्राको एक चर्चा", र्व्वप्राङ्, भक्तपुर विकास सहयोग संघ, काठमाडौं ।
- योगेश राज
२०५६क "भक्तपुर मल्ल राजपरिवारसित सम्बन्ध राख्ने ऐतिहासिक टिपोट", पासूका, वर्ष ४ अङ्क ४, सुथां, भक्तपुर ।
- योगेश राज
२०५६ख "अहिलेसम्म प्रकाशमा नआएको एउटा ऐतिहासिक घटनावलि", पासूका, वर्ष ४ अङ्क ५, सुथां, भक्तपुर ।
- योगेश राज [सं.]
२०५६ग सुथां अभिलेख प्रकाश, भाग १, सुथां, भक्तपुर ।
- योगेश राज
२०५७ "ने. सं. ५००-६०० सम्मका केहि अभिलेख", पासूका, वर्ष ४ अङ्क १, सुथां, भक्तपुर ।
- योगेश राज
ई. सं. २००५ "नोट अन् दि इभोल्युशन् अफ् नेवारी इन्फिटिवल् सफिक्स् -ए", यादव, योगेन्द्र र अरु [सं.] कन्टेप्रेरी इश्यूज् इन् नेप्लीज् लिग्विस्टिक्स्, लिग्विस्टिक् सोसायटी अफ् नेपाल, काठमाण्डु । पृष्ठ ४५१-४६२ ।
- राजवंशी शङ्करभान

- २०४४ भूमि सम्बन्धी तमसुक ताडपत्र, भाग ४, राष्ट्रिय अभिलेखालय, श्री ५ को सरकार काठमाडौं ।
लाछी, सुभाषराम
- ने.सं.१२२० "मध्यपुर थिमि नेवाःत व थी थी जात", मध्यपुर थिमि ह्यसिका, ल्यायूह्य पुचः, थिमि । नेपालभाषामा ।
शर्मा, विनोदराज
- २०५४ "योसिंधो - केही जानकारी", पासूका, वर्ष १ अङ्क ९, सुथां, भक्तपुर ।
श्रेष्ठ, बैकुण्ठहरी
- २०५१ "थिमि बालकुमारी", नेष्टार पृष्ठ १, नेष्टार क्लव, थिमि ।
श्रेष्ठ, पुरुषोत्तमलोचन
- २०५५ "जहंचोकका कलाकृति", भक्तपुर मासिक, वर्ष १७ संख्या ३, भक्तपुर नगरपालिका, भक्तपुर ।
श्रेष्ठ, पुरुषोत्तमलोचन
- २०६० भक्तपुरको नवदुर्गा गण, बबिता श्रेष्ठ, भक्तपुर ।
श्रेष्ठ, पुरुषोत्तमलोचन
- २०६१ "दुमाजुदेवी - भक्तपुर", प्राचीन नेपाल, संख्या १५६, पुरातत्व विभाग, श्री ५ को सरकार, काठमाडौं । पृष्ठ ११-२४ ।
श्रेष्ठान्वार्य, इश्वरानन्द [सं.]
- २०५४ नेवार-नेपाली-अङ्ग्रेजी शब्दकोश, नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान, काठमाडौं ।
स्लसर, मेरी शेफर्ड
- १९९८ ई.सं. नेपाल् मण्डलाः कल्चरल् स्टडी अफ् दि काठ्माण्डु भ्याली, मण्डला बुक् प्वाइण्ड्, काठ्माण्डु । अंग्रेजीमा ।